

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

**Факультет готельно - ресторанного та туристичного бізнесу
Кафедра туристичного та готельного бізнесу**

«До захисту в ЕК»

В.о. декана факультету

_____ Цирульникова В. В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

«__» _____ 2021 р.

«До захисту допущено»

В. о. завідувача кафедри

_____ Мельник І. Л.
(підпис) (прізвище та ініціали)

«__» _____ 2021 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР**

зі спеціальності _____ 242 «Туризм»
(код та назва спеціальності)

освітньо-професійної програми _____ «Туризмознавство»

на тему: «РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІЇ ЧЕРКАСЬКОЇ
ОБЛАСТІ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ»

Виконав: здобувач 2 курсу, групи ТУ-2-4М

_____ Матвієнко Ксенія Олександрівна
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові повністю)

Керівник _____ Івченко Любов Олександрівна
(підпис) (прізвище, ім'я та по батькові повністю)

Рецензент _____ Кравцов С.С.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній
роботі немає запозичень із праць
інших авторів без відповідних
посилань.

Здобувач _____
(підпис)

Київ – 2021 р.

РЕЗЮМЕ

на кваліфікаційну роботу

Матвієнко Ксенія Олександрівна

на тему: «РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІЇ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ»

Дипломна робота складається з – 100 сторінок. Кількість розділів – 4, рисунків – 5, таблиць – 25, додатків – 5.

Об'єктом дослідження є процес використання рекреаційно-туристичного потенціалу Черкаської області.

Предметом кваліфікаційної роботи є теоретико-методологічні та практичні аспекти розвитку туристичного потенціалу Черкаської області.

Метою кваліфікаційної роботи є всебічне дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу Черкаської області та розробка пропозицій щодо його удосконалення.

У I розділі розкрито рекреаційний потенціал території, визначено основні поняття, розглянуті основні ознаки та умови розвитку регіонального туризму, охарактеризовані тенденції та прогнозування подальшого розвитку туризму у зв'язку з обмеженнями по COVID-19.

У II розділі дана загальна характеристика та культурно – історичний потенціал Черкаської області, виконаний аналіз туристичної діяльності Черкащини, розглянуто проблеми, що заважають розвитку туризму в Черкаській області.

У III розділі проведений аналіз актуальних дій громади у напрямку покращення рекреаційно-туристичного потенціалу Черкащини, здійснення розроблення пропозицій щодо використання рекреаційно-туристичного потенціалу Черкаської області.

У IV розділі визначені маркетингові заходи для підвищення ефективності використання рекреаційно-туристичного потенціалу Черкаської області.

Ключові слова: туризм, рекреація, історичний потенціал.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІЇ ЯК СУКУПНІСТЬ ПЕРЕДУМОВ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

1.1. Рекреаційний потенціал: основні поняття	3
1.2. Основні ознаки та умови розвитку регіонального туризму	8
1.3 Тенденції та прогнозування подальшого розвитку туризму у зв'язку з обмеженнями по COVID-19	12

Висновки за розділом 1

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Загальна характеристика та культурно – історичний потенціал Черкаської області	30
2.2. Туристична діяльність Черкащини	38
2.3	

Висновки за розділом 2

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1 Аналіз актуальних дій громади у напрямку покращення рекреаційно-туристичного потенціалу Черкащини.	
3.1.1 Бренд Черкащини як елемент ідентифікації та складова маркетингової стратегії розвитку туризму	51
3.1.2 Проведення конкурсу «Сім чудес Черкащини» - шлях до активізації туристичного та краєзнавчого руху.	54
3.1.3 Видання туристичних буклетів як дієвий заклик до відвідування Черкащини	58
3.1.4 Аналіз туристичного порталу Черкаської області	60
3.2. Проблеми, що заважають розвитку туризму в Черкаській області	65
3.3 Географічна структура експорту та імпорту Черкаської області як джерело просування туристичного бренду	76
Висновки за розділом 3	89

РОЗДІЛ 4. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРКАЩИНИ

4.1.

4.2. Маркетингові заходи для підвищення туристичної привабливості
Черкащини

Висновки за розділом 4

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

РОЗДІЛ 1 РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІЇ ЯК СУКУПНІСТЬ ПЕРЕДУМОВ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

1.1 Рекреаційний потенціал: основні поняття

Термін «рекреаційні ресурси» до 50-60 років ХХ століття в науковій літературі не зустрічався. Цей термін почав використовуватися в періоді з 1968-1971 р., але й далі вчені постійно уточнювали зміст поняття. П.В. Большаник [1] пропонував розуміти під терміном «рекреаційні ресурси» – природні, природно-технічні та соціально-економічні геосистеми та їх елементи. Які при існуючих технічних і матеріальних можливостях можуть бути використані для організації рекреаційного господарства. Деякі автори вважають, що рекреаційні ресурси є частиною туристичних ресурсів. З цим твердженням можна не погодитися, якщо розглядати рекреаційну галузь не в складі туристичної індустрії, а як окрему галузь економіки. Безперечно, поняття рекреація тісно пов'язане з туристичною індустрією. Компонентна структура туристичної індустрії являє собою сукупність туристичних галузей, окремих секторів і видів рекреаційної галузі, які розкривають особливості її функціонування і розвитку в межах певного географічного простору [2]. Т.В. Ніколаєнко визначає що до рекреаційних ресурсів відносяться компоненти природного середовища та феномени соціокультурного характеру, які завдяки певним властивостям, можуть бути використані для організації рекреаційної діяльності [3]. Краєвська А.В. [2] вважає що під рекреаційними ресурсами слід розуміти природні системи та їх елементи, культурно-історичні об'єкти, ресурси санаторно-курортних підприємств, а також трудові ресурси. Які за певних умов, можуть бути використані для організації відпочинку та оздоровлення населення країни. Їх наявність є обов'язковою умовою для формування і розвитку рекреаційної діяльності санаторно-курортних підприємств, їх ресурсною базою. Все це пов'язано з необхідністю їх кількісної та якісної оцінки, визначенням

можливих варіантів використання в тій чи іншій галузі економіки та вибором найбільш прийнятних.

Залучення рекреаційних ресурсів до процесу рекреаційної діяльності може бути різноманітним по характеру: сприйматися нашим зором (пейзаж, об'єкти екскурсії), використовуватися непрямо - безпосередньо в процесі рекреації.

Рекреаційні ресурси можна класифікувати за [4]:

- *походженням* – природні та суспільні;
- *специфікою використання* в процесі туристично-рекреаційної діяльності – спеціальні (прямого використання – мінеральні води, лікувальні грязі, термальні води), загальні (опосередкованого використання чи впливу – лісові та водні ресурси);
- *функціональним призначенням* – лікувальні, оздоровчі, пізнавальні, спортивні;
- *компонентною структурою* – природні (бальнеологічні, водні, лісові, ландшафтні та кліматичні умови), суспільні (культурно-історичні, туристично-рекреаційна інфраструктура, інформаційне та кадрове забезпечення, ландшафтно-техногенні комплекси, агроландшафти; економічні, соціально-демографічні, інформаційні передумови розвитку туристично-рекреаційної сфери, інфраструктурні, екологічна та соціальна безпека);
- *рівнем унікальності* – типові та унікальні;
- *критерієм доступності* – добре доступні, доступні та важкодоступні;
- *статусом* – ресурси природно – заповідного фонду, курортно-санаторних та рекреаційних зон.

Рекреаційні ресурси багато в чому є похідними від рекреаційних потреб населення, які в свою чергу визначаються задачами соціокультурного освоєння території. Таким чином, основні причина та фактори перетворення сукупності тих чи інших властивостей території в рекреаційні ресурси – це потреби соціокультурного освоєння території. Поєднання та наявність

природно-рекреаційних ресурсів свідчить про існування природно-рекреаційного потенціалу як необхідної умови розвитку рекреації. Дащук Ю.Є. розглядає ресурсний потенціал регіону як інтегровану систему взаємозв'язків та властивостей, що характеризуються здатністю використовувати природні ресурси, реалізуючи при цьому можливості, через призму умов, які продукують готовність до ведення рекреаційної діяльності, що здійснюється під впливом комплексу засобів для задоволення потреб рекреанта у відпочинку та відновленні [5]. На думку вчених, природно-рекреаційний потенціал території являє собою можливість задоволення потреб духовного та фізичного розвитку суспільства та відтворення головного чинника – людини – шляхом раціонального використання можливостей та якостей природних ресурсів та об'єктів.

Існування природно-рекреаційного потенціалу (РТП) можливе лише при збереженні його здібності до саморегуляції та само підтримки. Порушення цієї умови призведе до деградації природного середовища, втрати його рекреаційних властивостей та якостей. Обов'язковою умовою використання РТП є визначення допустимої кількісної та якісної межі споживання рекреаційних ресурсів, що не допустять необоротних процесів зміни навколишнього середовища, зумовлюючих аномалії та допомагаючи у визначенні строків їх настання. Здатність природно-рекреаційного потенціалу до самовідновлення та підтримки стійкого стану може бути реалізована за допомогою механізмів раціонального природокористування, а також ряду інших факторів як відносяться як до внутрішнього так і до зовнішнього середовища (Табл. 1.1). Вказані в таблиці фактори дозволяють обґрунтувати механізми раціонального використання рекреаційних ресурсів регіону в довгостроковій перспективі, а також формують основу оцінки РТП регіону.

Таблиця 1.1

Фактори що забезпечують функціонування рекреаційного потенціалу територій

<i>Внутрішні фактори функціонування РТП</i>		
Саморегуляція рекреаційної екосистеми	РТП володіє значними можливостями саморегулювання, самоочищення за рахунок процесу кругообігу речовин	
Різноманітність використання РТП	Властивості та якості складових РТП визначають різноманіття видів рекреаційної діяльності	
Оптимальність реалізації РТП	На всіх рівнях використання РТП повинні зберігатися об'єктивні пропорції між масштабами, темпами використання РТП та темпами зберігання для послідуочого використання	
Дія закону цілісності	На кожному з етапів використання РТП існують резерви, зумовлені вже відомими властивостями окремих елементів РТП	
<i>Фактори зовнішнього середовища</i>		
Законодавча основа використання РТП	Організаційно-економічна основа використання РТП	Техніко-технологічна основа використання РТП

В якості природних передумов формування природнорекреаційного потенціалу, насамперед, виступають природнотериторіальні комплекси різних видів, їх компоненти та окремі властивості, в тому числі контрастність, географічна специфіка, екзотичність, унікальність або, навпаки, типічність, розміри та форми природних об'єктів та їх географічне положення. Формування системи рекреаційного природокористування є об'єктивним наслідком потреб суспільства в рекреації, що постійно зростає (Табл. 1. 2).

Таблиця 1.2

Взаємодія системи «суспільство – природне середовище»

Система управління	Рекреаційні потреби суспільства	Екологічний стан
Трудові ресурси	Відтворювальні	Культурно-історичні ресурси
Економічний потенціал	Соціально-культурні	Природний потенціал
Матеріально-технічна база	Економічні	Природно-рекреаційні ресурси

Розглядаючи рекреаційне природокористування необхідно визначити соціально-економічну суть рекреації, її місце та роль в розвитку суспільства. Основні функції природно – ресурсного потенціалу можна розділити на три групи:

- медико-біологічна;
- соціально-культурна;
- економічна.

У медико-біологічній функції виділяють два аспекти – санаторно-курортне лікування та оздоровчий відпочинок (кожен з аспектів зумовлює відновлення працездатності в людини, зменшення нервового навантаження за допомогою занять з фізичної культури, фізіотерапевтичних методів оздоровлення).

Соціально-культурна функція – це основна функція рекреації, що визначає пізнавальну рекреаційну діяльність, пов'язану з оглядом нової території, знайомство з архітектурними пам'ятками і т.д.

Економічна функція – завдяки рекреації підвищується здатність працюючих до праці, збільшується тривалість періоду збереження повноцінної працездатності людини, що призводить до збільшення фонду робочого часу за рахунок зменшення захворюваності, підвищення життєвого тону.

Таким чином, на кожному етапі розвитку суспільства час рекреації повинен досягати суспільно необхідної величини. Інакше прогрес виробничих сил суспільства не буде забезпечуватися. Людство не змогло б досягнути сучасного рівня розвитку, якщо б не збільшувалася частка рекреаційного часу, в рамках якого відбувається примноження виробничих сил людини. Але чітко розмежувати функції рекреації, що були згадані вище, важко, так як вони пов'язані між собою та доповнюють одна одну. Важливо також визначити загальні тенденції розвитку рекреації в даний час. Такі напрями розвитку обов'язково будуть визначати співвідношення всіх вказаних функцій рекреації.

1. РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЇ / О. М. Потишняк, О. В. Дудник, В. Г. Краля // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, № 182 (2017): "Економічні науки" с. 140-147
2. Краєвська А.С. Рекреаційні ресурси санаторно-курортних підприємств: сутність та перспективи використання: [монографія] / А.С. Краєвська, О.О. Мороз, Б.Є. Грабовецький. – Вінниця : НТУ, 2013 – 184 с.
3. Николаенко Т.В. Процесс рекреационного освоения региона / Т.В. Николаенко // Симферополь. – 1998.
4. Черчик Л. Теоретичні аспекти формування ринку рекреаційних ресурсів / Л.Черчик // Галицький економічний вісник. – 2004. – № 3. – С. 108-112.
5. Дащук Ю.Є. Рекреаційний потенціал регіону, як об'єкт наукових досліджень / Ю.Є. Дащук // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. – 2012. – Вип. 126.
6. Терещенко С.І. Вплив природно-ресурсного потенціалу на рівень розвитку аграрного сектору Сумської області / С.І. Терещенко // Економіка АПК. – 2014. – № 12. – С. 50-64.
7. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу: [навчальний посібник] / І.В. Смаль. – Ніжин: Видавництво ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.
8. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В. Фоменко. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.

1.2 Основні ознаки та умови розвитку регіонального туризму

Сучасний туризм - комплексне і масове явище, форма організації відпочинку, спосіб пізнання навколишнього світу, область міжрегіонального та міжнародного співробітництва, сфера послуг і підприємництва, частина регіональної та державної політики. Туризм в світовій економіці має стійкі темпи розвитку, про що свідчать показники світової статистики. Така стійкість туризму в значній мірі обумовлена еластичністю попиту на туристичні послуги.

Спад в туризмі має обмежений характер, що служить підтвердженням стійкості туризму в несприятливих ситуаціях, що спирається на постійну потребу в подорожах і дозвіллі і характерну для сучасних споживачів. Якщо мова йде про несприятливу політичну ситуацію, то відбувається переорієнтація туристичних потоків в інші регіони, формування нових туристичних напрямків. Якщо ми говоримо про нестабільну економічну складову, то в момент економічного спаду попит на дорогі тури падає, але при цьому зростає кількість бюджетних поїздок. У той же час туризму притаманний соціальний характер, так як потреба в подорожах була властива людям завжди.

Більшість держав, в даному випадку мова йде про країни - лідерах туристських прибуттів, зацікавлені «поповненням» бюджету і орієнтуються на розвиток внутрішнього туризму, що є в своєму становленні найбільш перспективною галуззю світової економіки.

Туризм за своєю природою пов'язаний з конкретними ресурсами, географічними факторами, регіональними особливостями, і для підвищення конкурентоспроможності України, що володіє найбільшою в Європі територією, з регіонами, які відрізняються за природними, соціальним і економічним факторам, доцільно аналізувати становлення і розвиток туризму з позицій регіонального підходу. При цьому, зробивши основний акцент на розвитку туризму в регіонах України, можна домогтися підвищення туристської привабливості країни в цілому.

Під регіональним туризмом, на думку В.А. Квартального та І.В. Зоріна, слід розуміти туристську діяльність, характерну для конкретного регіону, сукупності країн або територій з однотипними умовами розвитку туризму і схожим рівнем туристської освоєності [1, с. 31-34 1. Менеджмент туризма: Туризм и отраслевые системы : учебник / И. В. Зорин, В. А. Квартальный, Т. А. Ирисова [и др.]. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 272 с.]. Насправді регіональний туризм - це досить складна, організована система, яка формується з безлічі елементів (рекреаційні ресурси, туристична інфраструктура, екологічна та особистісна

безпеку та ін.), взаємопов'язаних між собою, що виконують функції задоволення туристських потреб у межах певної території і є необхідними умовами його розвитку. Отже, доцільно його розгляд в якості:

- системи туристських аттракт та інфраструктури в межах регіону;
- великого самостійного міжгалузевого комплексу регіональної економіки, що включає підприємства та організації різної галузевої приналежності;
- соціально-економічного ресурсу, що вимагає адекватного поставленим цілям і завданням формування організаційно-економічного механізму управління;
- об'єкта управління, що є основою формування стратегії сталого розвитку туризму в регіоні.

Крім того, специфіка туризму як сегмента регіональної економіки полягає в особливому характері взаємодії туризму і регіону.

Регіон з *позицій інтересів регіонального туризму* розглядається,

- *по-перше*, як просторово-певна територія, на якій розташовуються об'єкти туристського інтересу і інфраструктура, яка обслуговує туристів,
- *по-друге*, як соціально-економічний комплекс, що забезпечує сталий розвиток туризму в регіоні за допомогою надання кваліфікованих робітничих кадрів, формування і управління туристської дестинації.

Туризм з *позицій інтересів розвитку регіонального туризму* розглядається:

- як цільовий ресурс відновлення життєвих сил місцевого населення і приїжджих туристів;
- як самостійний господарський комплекс, що забезпечує зайнятість населення і надходження додаткового доходу в регіон;
- як фактор збереження природно-рекреаційного потенціалу та підвищення конкурентоспроможності регіону.

В Україні є чимало регіонів з великим потенціалом для формування і розвитку туризму, однак відсутність ефективного управління в цій галузі є стримуючим фактором для його реалізації. Розвиток туризму в будь-якому регіоні може бути здійснено при наявності основних складових: рекреаційних ресурсів, інфраструктури, кадрів, капіталу, системи управління.

Для найбільш повної характеристики регіонального туризму доцільно згрупувати умови його розвитку в три структурних блоку (Табл. 1.3)

Таблиця 1.3

Основні умови розвитку регіонального туризму

Основні блоки	Структурні елементи
Територіально-ресурсний	<ul style="list-style-type: none"> – територія регіону (як напрямок туристських потоків); – природно-географічні, історико-культурні особливості та ресурси території. Є базисом розвитку регіонального туризму
Соціально-економічний	<ul style="list-style-type: none"> – задоволення туристських потреб; – забезпеченість місцевими трудовими ресурсами; – доступність інформації про розвинених видах туризму
Організаційно-управлінський	<ul style="list-style-type: none"> – організація туристичної діяльності в регіоні і її фінансове забезпечення; – розвиток туристичної інфраструктури; – транспортна доступність регіону і його аттракт; – регіональне планування та управління розвитком туризму; – безпека туристів в регіоні

Згруповані таким чином умови розвитку дозволять сформувати ефективну регіональну політику, що представляє собою сукупність програм, методів і напрямків впливу на функціонування сфери туризму.

Так, комплексний аналіз *територіально-ресурсного* блоку дозволить виявити ефективність використання рекреаційного потенціалу, визначити ресурсний потенціал, що не задіяний у сфері регіонального туризму, і позначити діючі і можливі нові перспективні види туризму.

Соціально-економічний блок дозволяє оцінити забезпеченість регіону трудовими ресурсами в сфері туризму, аналізувати ефективність зайнятості місцевого населення.

Аналіз складових *організаційно-управлінського* блоку допоможе оцінити існуючу матеріально-технічну базу регіону, створити координовану систему управління регіональним туризмом. Одним з найбільш значущих елементів даного блоку, які потребують адекватної оцінки і постійного контролю, слід вважати забезпечення безпеки, який необхідно враховувати при формуванні регіонального туризму.

У Черкаській області передумовами формування та розвитку туризму є сприятливий помірно континентальний клімат, відповідним для відпочинку і лікування людей з різним здоров'ям, дивовижна фауна, і флора, є густі ліси, багатий тваринний світ, чисті ріки й озера, зустрічаються також болота і водойми, створені штучно. Черкаси - це санаторії, що пропонують різні медичні програми, в яких крім сучасних технологій, важливу роль відіграють природні фактори: клімат і мінеральні джерела. Тут зустрічаються гідрокарбонатні води, що містять натрій і хлор, а на правому березі Дніпра видобуваються води, насичені радоном. Сюди направляють людей із захворюваннями кістково-м'язової системи, системи кровообігу, хворобами судин, периферійної нервової системи та іншими. Черкаська область багата як природними, так і історичними пам'ятками: унікальний заповідник "Софіївка", заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка", Кам'янський історико-культурний заповідник, а також різноманітні музеї та пам'ятники.

Перераховані рекреаційні ресурси є основною і при цьому найбільш дешевою складовою розвитку туризму, що в цілому визначає високу рентабельність цієї галузі.

1.3 Тенденції та прогнозування подальшого розвитку туризму у зв'язку з обмеженнями по COVID-19

Прогнози розвитку світового і внутрішнього туризму складаються як вітчизняними, так і закордонними спеціалістами. При чому, до прогнозування діяльності туристичної галузі долучаються як фахівці, що

працюють в туризмі, так і математики, які моделюють майбутню динаміку туристичних потоків на підставі статистичних даних попередніх періодів та спостереженням за розповсюдження пандемії COVID-19.

Ще навесні стало зрозумілим, що сфера туризму зазнає збитків глобального масштабу внаслідок запровадження заходів щодо подолання пандемії коронавірусу та невизначеності подальшого розвитку ситуації. Біля 96 % туристичних дестинацій у всьому світі зазнали обмежень [COVID-19 RESPONSE: 96 % of global destinations impose travel restrictions, World Tourism Organization (UNWTO) reports. URL: <https://www.unwto.org/news/covid-19-response-travel-restrictions>]. За різними сценаріями, у 2020 році очікується падіння обсягу міжнародних туристичних прибуттів на рівні 58-78 % порівняно з минулим роком. За оцінками експертів, відновлення попиту до рівня 2019 року займе не менше двох років, водночас авіакомпанії будуть змушені підвищити вартість подорожі в середньому на 43-54 % [IATA COVID-19: Cost of air travel once restrictions start to lift. Brian Pearce. 5-th May 2020. URL: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/covid-19-cost-of-air-travel-once-restrictions-start-to-lift/>].

У відповідь на COVID-19 Всесвітньою організацією туризму (UNWTO) створено *Глобальний кризовий комітет з туризму* (далі – комітет), до складу якого входять ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я), ІКАО (Міжнародна організація цивільної авіації) та ІМО (Міжнародна морська організація). Приватний сектор представлений Міжнародною радою аеропортів (ACI), Міжнародною асоціацією круїзних ліній (CLIA), Міжнародною асоціацією повітряного транспорту (IATA) та Всесвітньою радою туризму (WTTC). Комітет напрацьовує план відновлення сектору, готує пакет технічної допомоги для відновлення (Recovery Technical Assistance Package) та забезпечує лідерство у сприянні здійснення урядами заходів для життєдіяльності сфери та захисту найбільш вразливих членів суспільства. Комітет оприлюднив перший пакет рекомендацій для термінового вжиття урядами та приватним сектором за трьома основними напрямками:

1. Управління кризою та пом'якшення наслідків. Рекомендації стосуються збереження робочих місць, підтримки самозайнятих працівників, забезпечення ліквідності, сприяння розвитку навичок та перегляду податків, зборів та норм, що стосуються подорожей та туризму;

2. Забезпечення стимулу та прискорення відновлення, зокрема надання фінансових стимулів, включаючи сприятливу податкову політику, скасування обмежень на поїздки, як тільки це дозволить ситуація, сприяння спрощенню оформлення віз, підвищенню маркетингу та довірі споживачів. Рекомендації також передбачають визначення сфери туризму в центрі національної політики відновлення та планів дій.

3. Підготовка до майбутнього. Рекомендовано приділяти більше уваги вкладу сектору в Порядок денний сталого розвитку та формувати стійкість до навчання з уроків сучасної кризи. Рекомендації закликають уряди та суб'єкти приватного сектору розробляти плани готовності та використовувати цю можливість для переходу до циркулярної економіки.

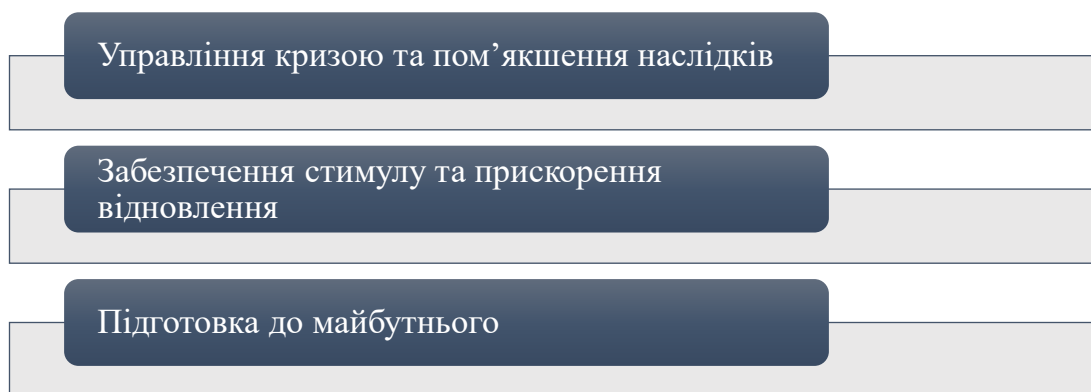

Рис. 1.1 Три основних напрями рекомендацій щодо COVID-19
Глобального кризового комітету з туризму

Ще у квітні 2020 р. міжнародні організації та уряди країн почали розробляти і вживати термінових заходів з підтримки туристичної сфери через:

- підтримку ліквідності,

- фінансові заходи (від прямої фінансової допомоги до спрощення кредитування),
- спрощення правил державної допомоги,
- нові вказівки щодо прав пасажирів та застосування директив про туристичні подорожі,
- створення програм та проектів підтримки галузі,
- запровадження комунікаційних платформ, опитувань,
- сприяння працевлаштуванню та навчанню в сфері туризму тощо

На початку пандемії загальна думка фахівців полягала в тому, що зростання світового ВВП буде як мінімум на кілька відсотків менше. Це може привести до значного безробіття і зниження здатності людей інвестувати. А подорожі та туризм залишаться "на паузі" протягом декількох кварталів 2020 року, готельно-туристичний сектор буде відчувати максимальну біль. Прогнозується, що авіакомпанії, готелі, ресторани, розваги і суміжні галузі, що залежать від туризму, також будуть довго відновлюватись. В результаті гроші на прожиття працівників, пов'язаних з цими секторами, будуть швидко зменшуватися.

Поряд із виїзним туризмом значних втрат зазнав і внутрішній туризм. В цілому, втрати туристичної галузі в Україні оцінюються у понад 1,5 млрд дол. США [За оцінками Міністерства культури та інформаційної політики України (МКІП) щодо втрати імпорту та експорту послуг, пов'язаних з подорожами, від пандемії. URL: <https://mkms.gov.ua/news/3733.html>]. Пізній початок курортно-рекреаційного сезону внаслідок впровадження обмежувальних заходів також створив кумулятивний ефект, який негативно вплинув як на індустрію відпочинку та подорожей, так і на супутні галузі – готельно-ресторанний бізнес, транспорт (пасажирські перевезення), роздрібну торгівлю, індустрію розваг та діяльність установ культури. На додачу до поточних та прогнозованих втрат, сфера туризму Українських Карпат постраждала від низького попиту на гірськолижний відпочинок внаслідок аномально теплої зими 2019-2020рр. Обмеження на пересування,

які були впроваджені державами для запобігання поширенню захворювання на COVID-19, падіння доходів громадян внаслідок економічної кризи та рецесії потенційно зумовлюють зростання попиту на відпочинок в межах України. Саме внутрішній туризм є основним драйвером збереження та відродження галузі. Із введення адаптивної фази карантину, початком «високого сезону», справи в готельєрів покращились. Більше того, обмеження пересування (закриті кордони) сприяють розвитку внутрішнього туризму – зростає попит на відпочинок в Україні. Варто відзначити, що традиційно українські курорти відвідувала невелика кількість закордонних туристів, але глобальна пандемія змусила обирати українського відпочивальника замість Туреччини та Єгипту пляжні курорти Одещини та Херсонщини. Слід зауважити, що станом на 2018 р. 88 % українців відпочивали за кордоном [Національний інститут стратегічних досліджень. Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищених епідемічних ризиків –: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/turyzm-v-ukraini.pdf>] . На жаль, транспортні обмеження, психологічний чинник (страх заразитись на COVID-19) стримують наявну внутрішню «відпусткову» міграцію населення. В Україні виділяється група регіонів із яскраво вираженою туристичною специфікою, проте низка невирішених проблем гальмує розвиток внутрішнього туризму. В середньому в Україні частка валової доданої вартості (ВДВ) за видом діяльності "тимчасове розміщення й організація харчування" у загальному обсязі ВДВ складає 0,8%, в той час, як для Закарпатської області цей показник складає 1,7 %, Одеської - 1,6 %, Львівської - 1,5 %, Чернівецької, Івано-Франківської областей та м. Київ - 1,1 %. Проте за наявності необхідного потенціалу (сприятливі кліматичні умови, рекреаційний потенціал, розвинена транспортна мережа, вагома історико-культурна та архітектурна спадщина тощо), існують чинники, які стримують розвиток туристичної галузі:

- незадовільний стан доріг та під'їзних шляхів до об'єктів туристичного призначення,

- недостатній рівень розвиненості та висока вартість авіаційного сполучення;
- недостатня облаштованість рекреаційних територій та низький рівень туристичного сервісу,
- інтенсивна забудова прибережної смуги, що створює додаткове навантаження на комунальну інфраструктуру та веде до забруднення узбережжя та моря;
- низький рівень інформаційного супроводження туристичної діяльності, недостатній рівень управління галуззю;
- незадовільний стан туристичних об'єктів, зокрема, архітектурної спадщини;
- відсутність системної державної підтримки розвитку туристичної галузі;
- значний рівень тінізації сфери, що утруднюватиме протиепідемічний контроль, проте може спрацювати як певний компенсатор обтяжливості офіційних умов прийняття туристів у зареєстрованих суб'єктів діяльності;
- нецільове використання коштів від туристичного збору на місцях.

У 2019 році завдяки зміні підходів до визначення ставок туристичного збору, надійшло до місцевих бюджетів 196,2 млн грн, що на 216,3% більше ніж у попередньому році, проте, ці кошти «розчиняються» в загальному фонді місцевих бюджетів [Національний інститут стратегічних досліджень. Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищених епідемічних ризиків —: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/turyzm-v-ukraini.pdf>] .

Варто уваги, що провідні туристичні країни Чорноморського регіону (Румунія, Болгарія, Туреччина) також роблять акценти у 2020 р. саме на розвиток внутрішнього туризму, і не лише закликають громадян відпочити на вітчизняних курортах, але й впроваджують заохочувальні заходи. Слід також врахувати можливість залучення туристів із сусідніх з Україною держав, зокрема Республіки Молдова та Білорусі, для яких відвідання

України має певні переваги: логістична доступність (особливо для громадян Молдови), відсутність мовного бар'єру, напрацьовані маршрути тощо. Проте практична реалізація цього попиту залежатиме від спроможності налагодити діяльність курортної інфраструктури в умовах протиепідемічних обмежень.

Особлива увага спеціалістів приділяється *сектору страхування медичних витрат*, бо він став епіцентром страхування COVID 19. Прогнозується, що претензії до страхових компаній по госпіталізації можуть зрости в усьому світі. Страховики очікували серйозних судових розглядів щодо визначення страхового покриття і умов врегулювання. Практично всі страхові компанії оновили свої пропозиції щодо медичного страхування. Клієнти компаній, які купували поліс подорожуючих за кордон, в разі захворювання на вірус COVID-19 отримали змогу страхової підтримки, яка включає: тестування, лікування в разі госпіталізації клієнта, і репатріацію в рамках лімітів, передбачених договором. Наприклад, страховий поліс компанії PZU для подорожуючих за кордон на даний момент надає спеціальний захист на випадок інфікування COVID-19 під час подорожі за кордон. Даний захист включено у всі поліси туристичного страхування для подорожуючих за кордон і включає в себе: діагностику, лікування, медичну евакуацію та репатріацію з лімітом на 3 000 у.о. Ліміт на строк покриття: 30 календарних днів з дати перетину кордону.

Після тимчасового послаблення карантину туристичні потоки швидко відновлювались. Влітку 2020 р. стрімко відновився сегмент класичного туристичного страхування в країни масового туризму, які на той час відкрились для українців - Туреччина, Єгипет, Албанія, Хорватія, Чорногорія.

Наприклад, у липні 2020 року страхова компанія VUSO застрахувала 131 029 туристів, що складає 55% від кількості в липні попереднього року. На ринку туристичних послуг в цей період також відбулися зміни: 59% українських туристів подорожували до Туреччини, 34% - в Єгипет. Страхова компанія VUSO надає послуги страхування трьом найбільшим туроператорам, які

оперують на турецькому і єгипетському напрямках і займають більше 50% даного ринку: Anex Tour, Coral Travel і Компас. На момент жовтня 2020 р. у VUSO відбулося 9 виплат - компенсації вартості туру через неможливість здійснити поїздки за позитивного результату ПЛР. Компанія спостерігала тенденцію збільшення кількості випадків COVID-19 і у туристів, які вже виїхали в подорож. Проте, історія показує, що епідемія атипової пневмонії і свинячого грипу в довгостроковій перспективі тільки збільшила вартість медичного страхування. У короткостроковій перспективі цей сектор може постраждати, проте страховики, які переживають ці важкі часи, можуть мати хороші можливості для більш швидкого зростання в майбутньому.

Скорочення доходів і навіть банкрутства туристичних підприємств становилося очевидним. Хоча випадки банкрутства туристичних компаній, навіть світового рівня, траплялись і раніше. Так, наприклад, компанія Thomas Cook 23 вересня 2019 р. оголосила про банкрутство після того, як напередодні уряд відмовився надати фінансування, а переговори з приватними інвесторами про додаткове вливання коштів завершилися невдачею. В результаті банкрутства компанії близько 22 тисяч співробітників по всьому світу залишились без роботи, з них дев'ять тисяч - у Великобританії. Це торкнулося понад 600 тисяч клієнтів, з них близько 160 тисяч - британці, які знаходились на відпочинку від цього туроператора.

В Україні суттєві негативні зміни у показниках в'їзного туристичного потоку відбулись ще напередодні появи і розвитку пандемії. Анексія Криму і військових дій на Сході призвели до різкого падіння показників в'їзного туризму. З 2005 року експорт послуг за статтею "Подорожі", тобто заробіток України на іноземних туристах, зменшився з 3,125 млрд дол. до 1,44-1,6 млрд у 2018-2019 роках. Пік експорту послуг з цього розділу припав на 2013-й – понад п'ять мільярдів доларів, а мінімум на 2015-й – всього трохи понад мільярд. Скорочення обсягів надходжень за період становило майже 50% (Рис. 1.2).

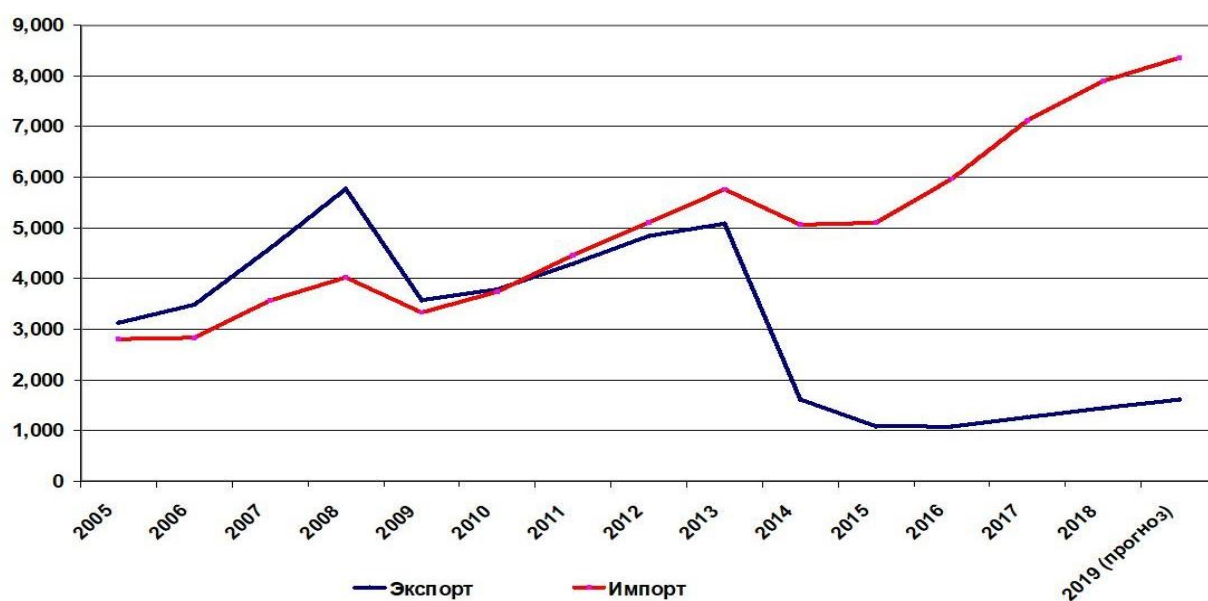

Рис. 1.2 Динаміка експорту/імпорту послуг за розділом «Подорожі», МЛН.ДОЛ.

У відповідності до графіків, що представлені на Рис. 1.2 :

- імпорт послуг, тобто витрати українців на закордонні поїздки, зріс із 2005 року на 5,5 млрд дол;
- біля п'ятнадцяти років тому українці витрачали за кордоном 2,8 млрд дол., у 2018 році – приблизно 8,4 млрд (зростання майже на 200%);
- 73% витрат українців за кордоном припадає на країни ЄС;
- криві доходів з експорту та імпорту подорожей кардинально відрізняються у 2014 році.

Слід відмітити, що при цьому витрати українських трудових мігрантів у країні перебування зросли з 2005-го до 3,2 млрд дол. у 2019-му (2,8 млрд припадають на країни ЄС).

До того ж відносно динамічне відновлення експорту послуг у 2017-2018 роках у 2019 році істотно сповільнилося – потенціал зростання вичерпано. За шість років втрачено 1,5 млрд дол. доходів у групі країн СНД переважно через фактор РФ (1,28 млрд дол.), але при цьому не придбали адекватний компенсатор у країнах ЄС - навіть навпаки, надходження від

громадян ЄС скоротилися порівняно з 2013-м з одного мільярда до шестисот мільйонів. Основна причина – анексія Криму і війна.

Все ж таки саме Крим був головним туристичним магнітом нашої країни: навіть стрімке зростання популярності Львова і Карпат не змогло замінити цю втрату. Через війни суттєво скоротився туристичний потік із країн СНД, але так і не відбулось його зростання з країн ЄС. Україна не є в топі країн - пріоритетів подорожей і відпочинку для жителів Європи, перебуваючи швидше об'єктом уваги любителів екзотики. Порівняно з 2013-м, туристичний потік з ЄС у грошовому еквіваленті скоротився на 42%. Але посилились потоки з інших країн: якщо у 2005-му на СНД і ЄС припадало 98% туристів, то у 2019-му – 78%. Але тут ключову роль зіграло перетворення нашої країни в міграційний хаб на шляху мігрантів із країн Азії до Європи. А це дещо відрізняється від статусу туристичної країни: ризиків, зокрема епідеміологічних, більше, а доходів істотно менше. До нас їдуть не відпочивати, а тимчасово зупинитися шляхом до ЄС (Табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Тенденції та причини змін експорту туристичних послуг України

Тенденції	Причини
З 2005 року експорт послуг за статтею "Подорожі", тобто заробіток України на іноземних туристах, зменшився з 3,125 млрд дол. до 1,44-1,6 млрд у 2018-2019 роках. Пік експорту послуг з цього розділу припав на 2013-й – понад п'ять мільярдів доларів, а мінімум на 2015-й. Скорочення обсягів надходжень за період становило майже 50%.	Війна на Сході
Відносно динамічне відновлення експорту послуг у 2017-2018 роках у 2019 році істотно сповільнилося – потенціал зростання вичерпано. За шість років втрачено 1,5 млрд дол. доходів у групі країн СНД переважно через фактор РФ (1,28 млрд дол.), але при цьому не додалось адекватного компенсатора у країнах ЄС - надходження від громадян ЄС скоротилися порівняно з 2013-м з одного мільярда до шестисот мільйонів.	Основна причина – анексія Криму і війна. Крим був головним туристичним магнітом нашої країни: навіть стрімке зростання популярності Львова і Карпат не змогло замінити цю втрату. Через війни ми втратили туристичний потік із країн СНД, але так і не стали достатньо цікавими туристам з ЄС. Для жителів Європи Україна - швидше об'єкт уваги любителів екзотики (Чорнобиль). Порівняно з 2013-м, туристичний потік з ЄС у грошовому еквіваленті скоротився на 42%.

Посилились потоки з інших країн: якщо у 2005-му на СНД і ЄС припадало 98% туристів, то у 2019-му – 78%.	Україна стала відігравати роль міграційного хабу на шляху мігрантів із країн Азії до Європи. А це дещо відрізняється від статусу туристичної країни: ризиків, зокрема епідеміологічних, більше, а доходів істотно менше.
---	--

Відповідно відбулись досить швидкі і суттєві зміни в показнику платіжного сальдо за статтею «Подорожі» (Рис. 1.3).

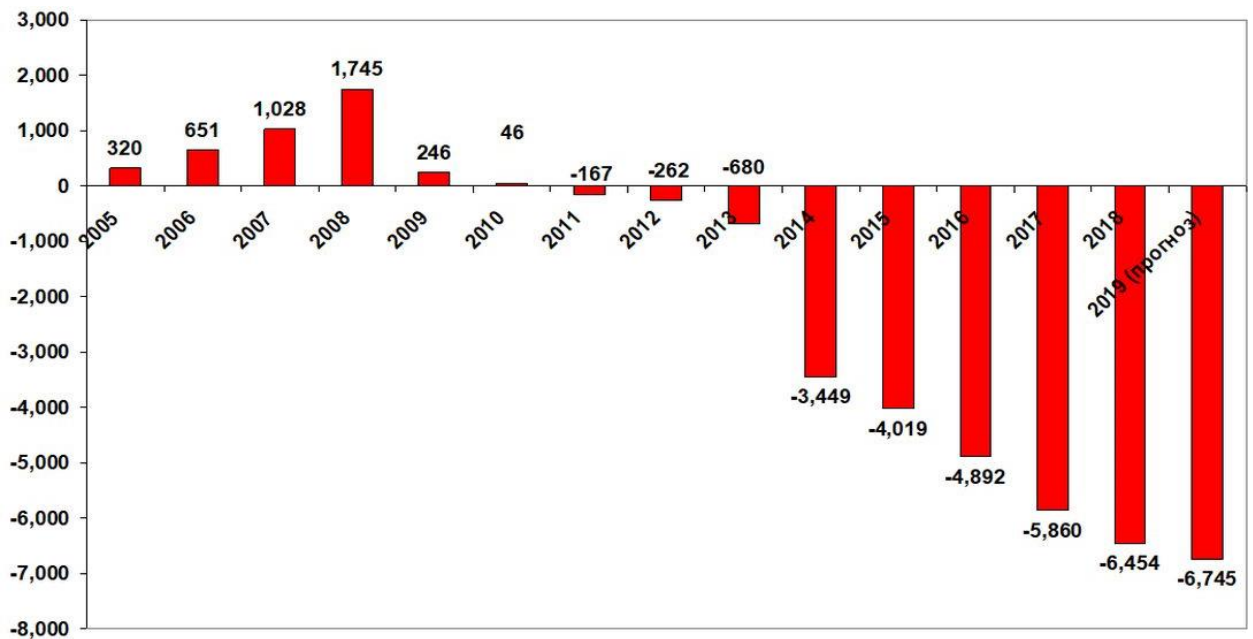

Рис. 1.3 Сальдо послуг за розділом «Подорожі», млн.дол.

Аналізу поточної ситуації і майбутніх змін в туристичній і суміжних галузях присвячено достатньо наукових робіт, аналітичних досліджень та науково-популярних статей. Зокрема, в аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень «Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищених епідемічних ризиків» розглянуто основні проблеми туристичної сфери України, які виникли внаслідок запровадження превентивних заходів щодо подолання пандемії коронавірусу в світі та Україні зокрема. Із використанням досвіду інших країн та міжнародних рекомендацій запропоновано заходи щодо міжсекторальної взаємодії, спрямованої на сприяння прискоренню відновлення цієї сфери в умовах підвищених

епідемічних ризиків. У висновках і рекомендаціях цього дослідження підкреслюється, що туристична сфера в усьому світі зазнає збитків внаслідок заходів щодо протидії пандемії COVID-19. Але водночас, ситуацію, що склалася, слід розглядати не лише як проблему, але і як можливості для виведення туристичної сфери в Україні на якісно новий рівень.

Аналізу ситуації, що склалася і прогнозуванню розвитку світового та вітчизняного туризму присвячують свої статті і практикуючі фахівці в галузі туристичного бізнесу. Так, голова Асоціації індустрії гостинності України Олександр Лієв для інтернет-видання «Коментарі» зробив свій прогноз щодо того, яким може виявитися 2021 рік для туристичної сфери нашої країни [<https://comments.ua>]. Дійсно, туризм серйозно постраждав в 2020-му. Туристичні підприємства потребують нових стратегій, антихрупких тактик, в такому разі можливе досить швидке відновлення. А ті підприємства, що не змогли пристосуватися, переорієнтуватися, чекають стагнація і продовження потрясінь.

Доцільно виділити чотири основних напрямки українського туризму. Перший - міський туризм, а саме, міста-мільйонники - Київ, Харків, Одеса, Дніпро, Львів. Вони дуже постраждали від відсутності іноземних туристів в 2020 році. Перебудови на внутрішньоукраїнський туризм, який зміг би хоч частково замінити іноземні туристичні потоки, в цих містах поки що не спотерігається. Зроблено певні кроки для підтримки туристичного бізнесу, вважає Олександр Лієв, але поки що відсутні грамотні стратегії по залученню українців в урбанізований туризм.

Другий напрямок - Причорномор'я, яке зараз складається з Миколаївської, Херсонської та Одеської областей. Кризовий 2020 рік різко загальмував їх розвиток. У серпні ці регіони отримали великим потік відпочиваючих. Всі, хто не поїхав, наприклад, в Туреччину, стали споживачами одеських і херсонських курортів. Але існуюче на даний момент співвідношення ціни і якості в цьому регіоні не буде сприяти поверненню відпочиваючих до споживання українських туристичних продуктів у

найближчому майбутньому. В регіоні не створено єдиних правил пляжної інфраструктури, стандартів курортних послуг, не відбулось доцільної кооперації або співробітництва не тільки між, наприклад, Одещиною та Херсонщиною, але навіть власне всередині тієї чи іншої області. З огляду на все вищесказане, спеціалісти не очікують позитивних зрушень для Причорномор'я в 2021 році.

На відмінність від Причорноморського регіону, спеціалісти прогнозують успішний розвиток іншого морського регіону України - Приазов'є. Протягом 2020-го року регіон багато працював над стратегіями, проводив різні заходи, форуми. Там відбуваються процеси кооперації, яких не було ніколи. Міста Маріуполь, Бердянськ, Генічеськ, Кирилівка об'єднуються в один туристичний регіон з загальними маркетинговими ідеями, стратегіями, просуванням. Робота, зокрема, проводиться в рамках співпраці з проектом USAID (англ. United States Agency for International Development) "Економічна підтримка Східної України".

Кращим, ніж 2020 рік, очікується новий туристичний рік в Карпатах. Карпати давно є провідним туристичним регіоном України, причому цілорічним. Але в 2020-му цей туристичний регіон потерпав від COVID-19, транспортного локдауну, повені. В Карпатах - досвідчений актив турбізнесу, що вміє кооперуватися, співпрацювати, бачити перспективу, вибудовувати стратегії. Але в цьому році 100% завантаженості не гарантовано навіть в зимовий сезон. Зимові канікули - традиційно високий сезон для туроператорів і готельєрів в Карпатах, які підвищують на цей період ціни мало не вдвічі. Як правило, українські любителі лиж бронюють відпочинок ще в жовтні. Однак, в 2020-му вартість поїздки на свята в Карпати вже зрівнялася з вартістю турів до Єгипту. Зокрема, мало не вдвоє виросли ціни на харчування. Тому Новий рік в Карпатах стає нерентабельним. Плануванню поїздки в Карпати заважає ряд питань: що буде з оплаченим туром, якщо в країні введуть жорсткий карантин, що буде в разі хвороби

клієнта, чи гарантовано дотримання санітарно-гігієнічних норм і карантинних заходів в готелі і т.д.

Вірогідність банкрутства підприємств і дії сторін в цьому випадку

Оскільки туристична галузь однією з перших зіткнулася з проблемами COVID -19 і суттєво постраждала від повсюдного введення карантинних заходів, безумовно, ймовірність банкрутства підприємств, що належать до сфери туризму, досить велика. Прогнозується, що збитки лише українського туризму від карантину перевищать \$1,5 млрд, а світового можуть сягнути \$1,2 трлн. Деяким авіакомпаніям, туроператорам, готелям, які не зможуть встояти, ймовірно, доведеться стати банкрутами.

Процедура банкрутства туроператора чи авіакомпанії. Передусім, туроператор, як і перевізник, є звичайною юридичною особою. Кодекс з процедур банкрутства не встановлює для них жодних особливостей.

Тобто банкрутство туроператора і авіакомпанії має три стадії:

- розпорядження майном — призначення ліквідатора, пошук усіх кредиторів й активів боржника, аналіз причин неплатоспроможності та можливостей проводити санацію (відновити платоспроможність) або відкриття ліквідаційної процедури;
- санація – процедура, що спрямована на «оздоровлення» фінансового стану. Якщо вона є можливою, то арбітражний керуючий спільно з боржником повинні розробити план погашення боргів, узгодити його з кредиторами та подати до суду на затвердження;
- ліквідація — продаються всі активи боржника, а отримані кошти спрямовуються на погашення боргів.

Повернення клієнтам грошей за авіаквиток чи путівку в разі банкрутства. Кошти, отримані від продажу майна, спрямовують на виплату. Вимоги забезпечених кредиторів (банків) і додаткова винагорода ліквідатора виплачуються позачергово. Далі погашення відбувається за чергою:

- перша черга — борги по заробітній платі та відшкодування ліквідатору затрат на процедуру банкрутства;

- друга черга — борги, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, зобов'язання зі сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування;
- третя черга — борги за податками;
- четверта черга — вимоги інших кредиторів, які не забезпечені заставою майна боржника;
- п'ята черга — повернення внесків до статутного капіталу членам трудового колективу підприємства;
- шоста черга — усі інші борги.

Таким чином, гроші за авіаквиток чи путівку клієнту в разі банкрутства виплачуються лише в четверту чергу. А тому клієнт має не надто високі шанси на компенсацію у зв'язку з великою кількістю кредиторів як великих, так і малих.

Наслідки карантину зачепили як самих туристів, так і туроператорів. Туроператори проплатили бронювання готелю та викупили авіаквитки, які тепер складно повернути. Ті ж, хто збирався відпочити, не змогли здійснити свою подорож і мають проблеми з поверненням коштів за сплачений тур.

Шляхи підвищення шансів повернути гроші для клієнтів:

- необхідно уважно ознайомитися з договором туроператора. Цього зазвичай ніхто не робить. Проте саме там містяться всі випадки і строки, коли туроператор компенсує путівку;
- наявність страховки. Після початку пандемії, ще до введення суворого карантину в Україні, туроператори пропонували страховку від скасування туру. За наявністю такої страховки гроші, безумовно, повернуться.

За відсутністю страховки від скасування туру слід притримуватись Закону України «Про туризм», який зобов'язує туроператорів та турагентів фінансово забезпечити свою відповідальність перед туристами банківською або кредитною гарантією. Ця гарантія повинна покривати збитки туриста в разі неплатоспроможності або банкрутства туроператора чи турагента. Це

можуть бути: покриття витрат туриста на повернення до місця проживання, відшкодування вартості ненаданих послуг тощо. Банк чи інша кредитна установа виплачують відшкодування за заявою туриста, договором (ваучером) за наявності доказів невиконання туроператором або турагентом своїх зобов'язань. Утім, навіть якщо туроператор забезпечив свою відповідальність, це ще не означає, що коштів вистачить на всіх туристів. Туроператори і турагенти – це переважно компанії, які не мають достатніх власних активів. І навіть якщо турист отримав рішення суду про стягнення коштів з туроператора (особливо, якщо кількість таких судових процесів набула системного характеру), отримати гроші буде складно [https://comments.ua/ua/opinionto/2634-scho-chekae-turizm-ukraini-v-2021-roci.html?fbclid=IwAR2vI6D9BAxexUARklCIttZKNw6xAtV0m-PVh23cB9_O_E4y4Mt6M07gb8].

Таким чином, разом із введенням карантинних заходів з'явилися додаткові проблеми та труднощі як для клієнтів, так і для надавачів туристичних послуг.

Карантинні обмеження як поштовх до розвитку внутрішнього туризму.

Через закриті кордони і відсутність авіасполучення з більшістю популярних туристичних країн значно скоротилася кількість виїзних туристів України. У зв'язку з цим активізувались обговорення активізації внутрішнього туризму, який мав би надати можливості для відпочинку громадянам України. В обговоренні і прогнозуванні розвитку внутрішнього туризму приймають участь як власники невеликих туристичних агенцій, так і туристичні оператори.

За опитуванням і аналізом, що був проведений соціологічною групою "Рейтинг" [<https://www.epravda.com.ua>], можливо виділити ряд особливостей туризму 2020 року:

- на початку карантину популярними напрямками стали локації в радіусі 20-30 км від дому;

- люди віддавали перевагу самостійному туризму, виїздам на власних авто чи велосипеді;
- суттєвий вплив на формування моди на локації здійснювали соцмережі;
- влітку зріс попит на "своє" море (Коблево, Затока, Одеса, Бердянськ, Кароліна Бугаз);
- за даними прес-служби "Vodafone Україна", у 2020 році, судячи із збільшення інтернет-трафіку і кількості 4G-користувачів, внутрішній туризм на морських курортах Одеської, Миколаївської та Херсонської областей виріс на 30% порівняно з аналогічним відрізком часу 2019 року, а найбільшу динаміку показують приморські курортні міста і селища Азовського моря в Запорізькій і Донецькій областях – Бердянськ і Кирилівка. Серед нових напрямків "Vodafone Україна" виділяє прибережні селища Донецької області: Білосарайська коса (+177%), Ялта (+124%), Урзуф (+101%);
- кількість "бюджетних" туристів значно зменшилася;
- знизився попит на тури вихідного дня;
- майже не було дитячого відпочинку через заборону роботи дитячих таборів, а санаторії більшості лікувальних курортів не отримали дозволи на прийом туристів;
- велику популярність набули сплави на байдарках по річках, чого не спостерігалося в попередні роки;
- стабільно високим є попит на відпочинок у Карпатах;
- варіанти внутрішніх подорожей обумовлені логістикою – зростає популярність тих місць, де є хороша дорога;
- зріс потік туристів всередині країни у більш дорогому сегменті - основним пріоритетом розміщення стали так звані віп-об'єкти;
- за оцінками спеціалістів через підвищений попит порівняно з 2019 роком середній чек на відпочинок в Україні зріс на 25%, а середній чек виїзних турів упав на ці ж 25%.

Станом на червень 2020 р. закритих туристичних компаній не було. Безумовно, сектор туризму у світі був зупинений пандемією. Це призвело до падіння загальних потоків на 100% навесні і на 80% влітку. Внутрішній туризм не може компенсувати зупинку міжнародних подорожей", – зазначає Департамент туризму і курортів Мінекономрозвитку України.

Якщо компанії, які займаються внутрішнім туризмом, ще тримаються на плаву, то галузь в'їзного туризму не має попиту взагалі. За словами президента Асоціації в'їзних туроператорів України Марії Юхновець, сектор в'їзного туризму постраждав найбільше. В'їзд до України практично повністю зупинився ще 16 березня, коли були закриті кордони України. Нетривале поновлення можливості приймати іноземців в Україні з червня до кінця серпня, зважаючи на умови, яких потрібно було дотримуватися, не вплинуло на загальну картину.

Профільні туроператори намагаються зберегти свої компанії та працівників. До асоціації входять 33 туроператори. Це репрезентативна більшість компаній в'їзного туризму. Таких, що закрилися, наразі нема.

Компанії звертаються до держави за отриманням фінансової допомоги. Згідно з умовами конкурсу від Українського культурного фонду заявлена сума 100 млн грн на розвиток культурно-пізнавального туризму. Для отримання грантів можуть подаватися туроператори та готелі.

Багато туристичних компаній скористалися можливістю отримати фінансову допомогу на зарплати працівникам від Фонду зайнятості. У 2020 році ніхто з в'їзних туроператорів уже не сподівається на відновлення туристичного потоку в Україну. Компанії намагаються протриматися до сезону 2021 року.

Висновки до Розділу 1

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Загальна характеристика та культурно – історичний потенціал Черкаської області

Область розташована в центрі України і займає вигідне географічне положення. Область перетинає головна водна артерія України – річка Дніпро. У формуванні економіки придніпровське положення Черкащини відіграє важливу роль. Більшість великих промислових підприємств області, а також ряд міст (Черкаси, Сміла, Канів, Золотоноша) знаходяться недалеко від Дніпра. Сьогоднішня Черкащина – це край високорозвиненого сільського господарства і промисловості. Розташована вона у центральній лісостеповій частині країни по обидва берега середньої течії Дніпра та Південного Бугу. Межує на півночі з Київською, на сході – з Полтавською, на півдні – з Кіровоградською і на заході – з Вінницькою областями. Площа Черкаської області становить 20,9 тис. кв. кілометрів, що складає 3,5 % території України.

Одна із особливостей області – її різноманітна природа. Різноманітність ландшафту області досить унікальна: рівнини поєднуються з пагорбами, глибокі долини та озера, які протягом року створюють дивовижно мальовничі пейзажі. Клімат регіону помірно континентальний. Зима м'яка, з частими відлигами. Літо тепле, в окремі роки спекотне, західні вітри приносять опади.

Історія краю

Перші поселення людей на території сучасної області відомі ще в найдавнішому періоді кам'яного віку – палеоліті. Виготовлені людиною понад 40 тис. років тому знаряддя праці виявлено неподалік села Велика Бурімка Чорнобаївського району, а поселення мисливців на мамонта в селі Межиріч Канівського району датується 20 – 15 тис. років до нашої ери.

В західній частині регіону (сучасні Тальнівський, Уманський, Маньківський райони) 6 тис. років тому набула поширення всесвітньо відома

трипільська культура – одне з найбільш яскравих явищ стародавньої історії Європи.

На території області виявлено понад 100 городищ, поселень і курганних могильників скіфської епохи. Найбільші городища зосереджувалися в басейні річки Тясмину – Пастирське, Шарпівське, Буда-Макіївське, Мотронинське. У лісостеповій частині кочували і власне скіфські племена. У 1996 році поблизу села Рижанівки Звенигородського району досліджено уціліле поховання вождя одного із скіфських племен.

На початку нашої ери землі Черкащини склали ядро формування давньослов'янських племен. З писемних джерел відомо, що в IV – VII ст. територію краю населяли племена могутнього союзу антів, пізніше – полян. В часи Київської Русі регіон відіграв важливу роль захисту південного порубіжжя держави. В X – XIII ст. укріплені міста-фортеці Воїнь, Родень, Канів, Корсунь одночасно були значними центрами ремесла, торгівлі і культури. У 1144 році в Каневі споруджено Успенський собор, який зберігся до наших днів і є цінною історико-культурною пам'яткою.

В XIV ст. Черкаси з прилягаючими територіями, як і більшість українських земель, переходять під зверхність Великого князівства Литовського. Після утворення у 1449 році Кримського ханства зростає їх захисне значення в обороні південних кордонів литовської держави. Черкаси і Канів стають центрами формування українського козацтва, яке почало відігравати важливу роль у захисті населення від кримсько-татарської агресії і у боротьбі проти соціального та національно-релігійного гніту з боку шляхетської Польщі. Як організатори козацтва в істрію увійшли черкаські старости Остафій Дашкевич і Дмитро Вишневецький.

В XVI – на початку XVII ст. краєм прокотилася хвиля козацько-селянських повстань, які переросли у Визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького та утворення Української козацької держави, центром якої став Чигирин. Після згасання національно-визвольного руху за

Андрусівським договором 1667 р. лівобережна частина Черкащини відійшла до Росії, а правобережна – до Польщі.

В наступному столітті територія краю була епіцентром гайдамацького руху і повстання Коліївщина у 1768 р. Уродженцями краю були Максим Залізняк, Іван Гонта, Йосип Шелест та інші ватажки цього повстання.

В XIX ст. в регіоні розвиваються галузі переробної промисловості, насамперед цукроварної, в 1876 р. через Корсунь і Смілу прокладається залізниця Київ – Одеса. В 1917 – 1920 рр. на території Черкащини на хвилі національного піднесення устанавлюється влада УНР, гетьманату і Директорії, формуються перші загони Вільного козацтва. Радянська влада утвердилася у 1920 р.

Під час Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. на території сучасної області у лютому 1944 р. відбулася Корсунь-Шевченківська битва. Центром партизанського руху був Холодний Яр.

7 січня 1954 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР утворена Черкаська область. До її складу увійшли три міста обласного підпорядкування – Черкаси, Сміла, Умань і 30 районів Вінницької, Київської, Кіровоградської та Полтавської областей. З утворенням області тут виникли і почали розвиватися нові галузі – хімічна, текстильна, машинобудівна, приладобудівна. В аграрному секторі економіки провідне місце посідає вирощування зернових культур і цукрових буряків та багатогалузеве тваринництво. Область із аграрної перетворилася у індустріально-аграрну.

На Черкащині багато *історичних та культурних об'єктів*, які відображають різні етапи розвитку історії і культури краю, життя і діяльність відомих людей, мають мистецьку і наукову цінність.

Шевченківський національний заповідник у Каневі

Новітня історія Чернечої гори розпочалася 22 травня 1861 року, коли було виконано заповітну волю Тараса Шевченка: знайти вічний починок «на вклаїні милій». Відразу ж перейменована канівцями на Тарасову Гору, ця вершина стала одним із головних національних центрів єднання українців

довкола ідеї створення Соборної Української Держави. Влітку 1884 року за народні кошти на Тарасовій Горі було збудовано хату-сторожку для відвідувачів могили – “Тарасову світлицю”, яка стала першим народним музеєм поета. Як державну інституцію заповідник створено у серпні 1925 року постановою РНК УСРР “Про оголошення території могили Т.Г. Шевченка державним заповідником” з метою охорони меморіалу і поширення знань про поета. Тепер це – широко відомий у світі культурно-освітній, науково-дослідний і туристичний центр. Сучасного вигляду Шевченків меморіал набув влітку 1939 року із встановленням на могилі Кобзаря величного бронзового пам’ятника (скульптор М.Манізер, архітектор Є.Левінсон) і спорудженням літературно-меморіального музею (архітектори В.Кричевський і П.Костирко). Нині заповідник обіймає площу у 42 га та об’єднує в єдиний комплекс із Тарасовою (Чернечою) горою мальовничу Пилипенкову гору (пам’ятка зарубинецької культури – III ст. до н.е.), Меланчин потік, урочище Нижні грушки, ландшафтний парк на березі Дніпра та об’єкти сучасної туристичної інфраструктури. Щороку музеї Шевченківського національного заповідника відвідують понад сто тисяч туристів з України і десятків зарубіжних країн. Нині відомі всьому світу «шевченківські» села: Моринці, Кирилівка (Шевченкове), Будище і Вільшана.

Тарасова світлиця. (Хата І.О. Ядловського) в музейному ансамблі Шевченківського Національного заповідника у м. Каневі

“Тарасова світлиця” – перший народний музей Великого Кобзаря, збудований у 80-ті роки XIX ст., неподалік його могили. Це хата, у якій з 1883 по 1933 рр. жив сторож і доглядач могили Т.Шевченка Іван Олексійович Ядловський. За переказами, ще хлопчиком він зустрічався з Шевченком на Чернечій горі. Був на похороні поета в Каневі. Жив у спеціально збудованій хаті біля могили Кобзаря. У другій половині хати була так звана “Тарасова світлиця” з музейними експонатами про життя і творчість

Шевченка.

І.Ядловський приділяв світлиці багато уваги, завжди підтримував порядок у ній, доглядав за експонатами, поповнював їх, розповідав відвідувачам про Т.Г. Шевченка, старанно доглядав і впорядковував могилу поета, садив квіти і дерева навколо неї. Згідно з проханням І. Ядловського його поховали на Чернечій (Тарасовій) горі.

У 1991 році у ході реставраційних робіт було відтворено “Тарасову світлицю”.

Заповідник «Трипільська культура».

Територія Черкащини багата на пам'ятки археології. Особливе місце серед них посідає трипільська культура, яка саме на Черкащині залишила найбільшу кількість гігантських поселень. Населення знало високорозвинене землеробство, що виводить «трипільля» на рівень зародження найдавніших осередків людської цивілізації і найбільш цікавого об'єкту для сучасного археологічного дослідження. Заповідник «Трипільська культура» з травня 2009 року розпочинає свою експозиційну роботу в «Музеї поселень-гігантів трипільської культури», що знаходиться в селі Легедзине на Тальнівщині. На цій території проводились розкопки Трипільською археологічною експедицією.

Державний історико-культурний заповідник “Трахтемирів”

Заповідник створено згідно Постанови Кабінету Міністрів України №446 від 01.07.1994р. Він розташований на правому крутосхилому березі Дніпра між селами Трахтемирів – Григорівка Канівського району, на рубежі Черкаської і Київської областей. Саме цей участок узбережжя Рішенням Черкаської обласної ради народних депутатів № 185 від 19.06.1986 року було оголошено заповідною територією ”Трахтемирів” з метою забезпечення охорони нерухомих пам'ятників історії, археології та унікальних пам'яток природи. Трахтемирово – Бучацька ділянка є невичерпною скарбницею наукового матеріалу для істориків, археологів, ботаніків, зоологів, іхтіологів, орнітологів, геологів та дослідників багатьох інших галузей науки. Не менш привабливою місцевість була і в епоху палеоліту, так як перші поселення на

території датуються мустьєрською добою пізнього палеоліту. У XVI ст. Трахтемирів з монастирем та навколишніми землями стає власністю козаків. Залишки середньовічного міста досі чекають відкриття та вивчення. Археологам добре відомі стоянки прадавніх землеробів, які першими освоювали ці землі. Вони належали племенам трипільської культури, яких змінило населення доби бронзи. Особливо густо заселеним стає цей район у слов'янський та давньоруський час. Відображена в археологічному матеріалі і реконструйована науковими методами забудова городищ і селищ стає надбанням всіх, хто цікавиться історією рідного краю. Нині в с.Трахтемирів зберігся козацький цвинтар, а в урочищі Чернече, поблизу колишнього с.Монастирок, знаходиться замчище Успенського монастиря ХУІ – ХУІІ ст.- власне рештки Трахтемирівського козацького монастиря, козацький цвинтар, завалені входи в печери, де в давнину були підземні церкви.

Національний історико-культурний заповідник “Чигирин”

Національний історико-культурний заповідник “Чигирин” створений 7 березня 1989 року згідно Постанови Ради Міністрів Української РСР № 77 “Про оголошення комплексу пам’яток історії, культури та природи міста Чигирин, с.Суботова і урочища Холодний Яр у Черкаській області Державним історико-культурним заповідником” з метою вивчення, збереження та відтворення національно-культурної спадщини та пам’яток природи одного із своєрідних регіонів України – Чигиринщини. Загальна площа заповідника 1161,7 га. До його складу входять 5 музеїв, 34 пам’ятки історії, археології, архітектури, природи м. Чигирин, сіл Суботова, Стецівки, Медведівки, урочища Холодний Яр. Історико-культурний потенціал заповідника унікальний. Тут збереглися пам’ятки різних часів. Це Мотронинське городище скіфського часу (УП-ІУ ст.. до н.е.), одне з найбільших у Східній Європі, поселення кінця бронзового та раннього залізного віку чорноліської та зарубинецької культур. Чигирин – перша столиця України часів гетьмана Б.Хмельницького. Тут знаходилась резиденція великого гетьмана. Суботів – його родинний маєток, де

знаходиться церква св. Іллі, побудована за наказом гетьмана у 1653 р. У ній він був похований.

Чигиринщина була одним із центрів гайдамацького руху. Мотронинський монастир у Холодному Яру відіграв ключову роль у повстанні гайдамаків – Коліївщині. У роки II світової війни тут вели боротьбу із фашистськими загарбниками партизанські загони. Села, що входять до структур заповідника, мають етнографічні особливості. Їх жителі зберігають знання і вміння багатьох промыслів, серед яких гончарство з центром у селі Головкивка, де ще у кінці XIX ст. існувала керамічна школа. Багата природа охоронних зон НІКЗ “Чигирин”: території Холодного Яру з тисячолітнім дубом Максима Залізняка на хуторі Буда, “Три криниці” у с. Суботові та криницю Максима Залізняка у с. Медведівці, зони природного ландшафту у с. Стецівці.

Кам'янський державний історико-культурний заповідник

До складу заповідника входять: літературно-меморіальний музей О.С.Пушкіна і П.І.Чайковського, історичний музей та картинна галерея. Крім музейних закладів до складу заповідника входять також чотири пам'ятки історії і архітектури державного значення: флігель садиби Давидових (Зелений будиночок), водяний млин, побудований у 1825 році, парк, закладений в кінці XVIII ст. та архітектурна прикраса цього парку – грот, також побудований в кінці XVIII ст. Літературно-меморіальний музей О.С.Пушкіна і П.І.Чайковського, заснований в лютому 1937 року, розташований в одному з флігелів колишньої садиби Давидових, так званому Зеленому будиночку, спорудженому на початку XIX ст. В цьому будиночку бували видатні герої війни 1812 року Денис Давидов, Микола Раєвський, Михайло Орлов, проводили свої наради декабристи, тишу цього будиночку любив О.С.Пушкін, а пізніше він став одним із улюблених місць перебування П.І.Чайковського. О.С.Пушкіна саме тут написав один із шедеврів світової лірики “Редеет облаков летучая гряда” та закінчив поему “Кавказский пленник”.

Відділ музею, присвячений П.І.Чайковському, розповідає про особливу роль, яку відіграла Кам'янка в житті композитора. Адже Петро Ілліч приїздив до родини своєї сестри Олександри Іллівни Давидової впродовж 28 років. Саме тут він працював над найбільшою кількістю своїх творів (близько 30). В експозиції літературно-меморіального музею О.С.Пушкіна і П.І.Чайковського представлені меморіальні речі родини Давидових, особисте піаніно П.І.Чайковського. Сімейний рояль Давидових, на якому часто грав Петро Ілліч, донині звучить в стінах цього меморіального будиночку. Адже тут уже традиційними стали літературно – музичні вечори при свічках, якими захоплюються і кам'яничани і гості міста.

Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник

Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник об'єднує території історико-культурного та природно-заповідного фонду міста Корсунь-Шевченківський, селища міського типу Стеблів, сіл Квітки та Виграїв загальною площею 103 га, на яких знаходяться 27 пам'яток археології, архітектури, історії, мистецтва та природи, у тому числі об'єкти національного значення. Неповторним є ландшафтний парк з палацовим ансамблем.

До складу Заповідника входять музей історії Корсунь-Шевченківської битви, історичний музей, літературно-меморіальний музей І.С. Нечуя-Левицького (філіал), меморіальний музей К.Г. Стеценка та художня галерея. Цікві зразки військової техніки періоду Другої світової війни, що знаходяться перед музеєм. Фонди Заповідника та його філіалу є унікальним інформативним банком з історії України.

Транспорт до Чернащини

Залізницею. Черкаський залізничний вокзал надає всі необхідні послуги тим, хто мандрує потягом.

Адреса: м. Черкаси, вул. В. Ложешнікова, 1

Контакти: довідкове бюро: (0472) 63-87-87, сервісний центр: (0472) 39-94-22

Літаком. В місті Черкаси розташований Міжнародний аеропорт "Черкаси". Аеропорт має статус міжнародного, але він використовується головним чином для внутрішніх рейсів. Летовище обслуговує лише нерегулярні внутрішні рейси. Чартерними рейсами прилітають до Черкас з Києва, Дніпра, Запоріжжя, Одеси (у 2018 році послугами аеропорту скористалися всього 250 пасажирів). Взимку аеропорт не працює взагалі.

Автобусом. Автобусом до Черкас можна дістатися майже з будь-якого міста України, адже безпосередньо до міста чи транзитом курсує досить багато рейсових автобусів майже з кожного міста або села.

Центральний автовокзал м. Черкаси

Адреса: м. Черкаси, вул. Смілянська, 166

Контакти: (0472) 63-44-33, довідка: (0472) 63-46-30

Автомобілем. Під час подорожі до Черкаської області власним авто найзручніше орієнтуватися на європейські автошляхи Е-50 та Е-95, міжнародні – М-12 та М-05, національні – Н-01, Н-08 та Н-16.

2.2 Туризм Черкаської області

У Черкаській області зареєстровано 259 туристичних фірм, з яких 20 здійснюють діяльність туристичних операторів. Починаючи з 2016 року, в регіоні відбувається стрімке зростання туристичного потоку. Так, якщо у 2015 році область відвідало 710 тис. туристів, то у 2019 році їх кількість становила 1 млн 363 тис. осіб (збільшення на 92%; також це перевищує показники 2018 року на 8%).

Рис. Туристичний потік Черкаської області у 2013 - 2019 роках

Найвизначнішими туристичними місцями та подіями у Черкаській області є:

- Національний дендрологічний парк “Софіївка” та його оновлена частина “Fantasy Park” (м. Умань);
- Національний історико-культурний заповідник “Чигирин” (у т. ч. резиденція Б. Хмельницького та місце маєтку родини Хмельницьких у с. Суботів Чигиринського району, Іллінська церква, 1000-літній дуб Максима Залізняка);
- Національний заповідник “Батьківщина Тараса Шевченка” (с. Моринці, Шевченкове, Будище Звенигородського району);
- Тарасова (Чернеча) гора (місце поховання Т. Шевченка, м. Канів);
- м. Черкаси (зокрема прогулянка на теплоході акваторією Дніпра);
- Трипільське поселення у с. Легедзине Тальнівського району;
- Урочище “Холодний Яр” (Кам’янський та Чигиринський райони);
- м. Кам’янка (зокрема літературно-меморіальний музей О. С. Пушкіна і П. І. Чайковського, каньйон на р. Тясмин);
- Жашківський кінно-спортивний комплекс;

- Гірськолижний спортивно-оздоровчий комплекс “Водяники” (Звенигородський район);
- Фестивальний рух.

За кількістю відвідувачів визначено ТОП-3 найпопулярніші туристичні локації регіону у 2019 році: - Національний дендрологічний парк “Софіївка” у м. Умань – 490 тис. осіб; - Краєзнавчий музей у м. Черкаси – 133 тис. осіб; - Об’єкти Національного історико-культурного заповідника “Чигирин” – 126 тис. осіб.

Сума надходжень туристичного збору по області склала 4 млн 727 тис. грн. Цей показник більший у 6,5 разів, ніж у 2018 році (таке збільшення можна пояснити змінами у законодавстві, адже у 2019 році було встановлено нові ставки туристичного збору).

- У регіоні функціонують 75 готелів та аналогічних закладів розміщення, 2 туристично-інформаційні центри (м. Канів та Чигиринський район) та 46 сільських зелених садиб.
- За даними Державної служби статистики України [<http://www.ukrstat.gov.ua>] в Черкаській області станом на кінець 2019 р. зареєстровано 28 суб’єктів туристичної діяльності (юридичні особи), із яких 7 є туристичними операторами, 20 – турагенти, 1 – суб’єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність. У порівнянні з 2018 р. кількість суб’єктів туристичної діяльності (юридичних осіб), збільшилась (Рис.)

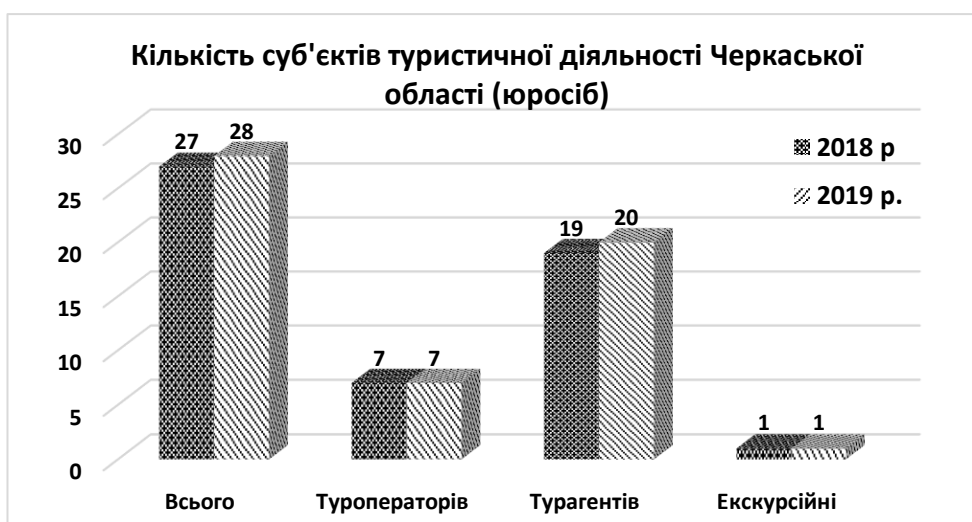

Рис. Кількість суб'єктів туристичної діяльності Черкаської області (Юридичні особи)

За даними Державної служби статистики України кількість суб'єктів туристичної діяльності Черкаської області у 2019 р. (фізичні особи-підприємці) становила 84 одиниці, що на 10 одиниць більше у порівнянні з попереднім періодом (Рис.)

Рис. Кількість суб'єктів туристичної діяльності Черкаської області (Фізичні особи-підприємці)

В таблиці надано інформацію (назва, контакти, керівник) про основних туристичних операторів, представлену на Офіційному туристичному порталі Черкаської області (Табл.). Крім м. Черкаси, підприємства працюють у містах Сміла, Умань, Городище, Жашків та селах Тараща та Свідівок.

Таблиця

Суб`єкти туроператорської діяльності Черкаської області

Назва	Контакти	Керівник
ТОВ "ТУРИСТИЧНА КОМПАНІЯ МАНДРІВНИК"	www.mandrivnyk.ck.ua м. Черкаси, вул. Небесної Сотні, буд. 105, кімн. 205; тел. (097) 751-28-77, (063) 716-36-25, (0472) 32-33-35 e-mail: mandrinvnyk_ch@ukr.net	Височин Валентина Вікторівна
ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО "ІНТЕРКОНТАКТ"	www.interkontakt.com.ua м. Черкаси, бул. Шевченка, буд. 242, оф. 22; тел. (0472) 45-15-48, 54-01-38, (050) 464-95-25; e-mail: zaproz@interkontakt.com.ua	Сікорська Тетяна Борисівна
ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО "ФЛАМІНГОТУР"	м. Сміла, вул. Соборна, буд. 91Б/4 тел. (096) 905-12-63 e-mail: flamingo18@ukr.net	Бурлай Олена Іванівна
ТОВ "ТУРИСТИЧНЕ АГЕНТСТВО "РІДНИЙ КРАЙ"	м. Черкаси, вул. Героїв Дніпра, буд. 57, кв.17, 18021 тел. (0472) 36-10-78 e-mail: kray@cherkassy-tour.com.ua	Левенець Віталій Андрійович
ТОВ "УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ ВІДДІЛ НАРОДНОЇ ОСВІТИ"	м. Черкаси, вул. Хрещатик, буд. 193/2, 18002 тел. 321086	Кузьмичова Раїса Миколаївна
ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО "ТУРОПЕРАТОР НАМІ"	м. Черкаси, вул. Смілянська, буд. 65, кв. 65, 18002 тел. (0472) 330504 E-mail: nat-kor@ukr.net	Корнілова Наталія Вікторівна
ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО "ФІРМА "НІСАН-СВ"	м. Черкаси, вул. Дахнівська, буд. 42/1, кв. 4, 18009; тел. (0472) 45-95-48 e-mail: office@nisan-sv.com.ua	Петрик Наталія Анатоліївна
ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО "ВІД КРАЮ-ДО КРАЮ"	м. Черкаси, вул. Богдана Хмельницького, буд. 9, 18002 тел. (0472) 368621 e-mail: nazar@k2k.org.ua	Лавріненко Назар Петрович
ТОВ ЧЕРКАСЬКЕ БЮРО МІЖНАР. МОЛОДІЖНОГО ТУРИЗМУ (БММТ) "СУПУТНИК"	м. Черкаси, вул. Хрещатик, буд. 188, 18000 тел. (0472) 353260 e-mail: sputnik1@sputnik.ck.ua	Мусянко Ярослав Васильович
ТОВ "ТУРФІРМА "УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ ТУРИЗМ"	м. Черкаси, вул. Ільїна, буд. 421, 18020 тел. (0472) 715154	Яковенко Тетяна Геннадіївна
ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО "МАНШАФТ"	м. Черкаси, бул. Шевченка, буд. 88, офіс 4, 18031, тел. (0472) 546720	Мошенець Наталія Миколаївна
ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО "ТУРОПЕРАТОР ВАНАТУР"	м. Черкаси, вул. Сумгайтська, буд. 65, кв. 9, 18029; тел. (0472) 502992 e-mail: office@viptour.ck.ua	Огаджанян Альберт Борисович
ТОВ „ТУРОПЕРАТОР "ВЕЛКАМ-ТУР-ЧЕРКАСИ“"	м. Черкаси, вул. Героїв Дніпра, буд. 7, офіс 174; тел. (067)378-88-56 e-mail: tatiana.gorobets.tk@gmail.com	Горобець Тетяна Володимирівна
ПРИВАТНЕ	м. Сміла, вул. Тельмана, буд. 9, 20700;	Терехова Наталія

ПІДПРИЄМСТВО "ТУРИСТИЧНЕ АГЕНТСТВО НАТАЛІЇ ТЕРЕХОВОЇ"	тел. (0473) 344436 e -mail: terekhova-tur@ukr.net	Михайлівна, Журавльова Наталія Геннадіївна
ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО "БОН ТУР"	м. Умань, вул. Київська, буд. 5, кв. 2, 20300 тел. (04744)32277 E-mail: vit@bontour.kiev.ua	Лисенко Віталій Васильович
ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО "ТУРИСТИЧНА ФІРМА АМІГОТУР ПЛЮС"	м. Городище, вул. Героїв Чорнобиля, буд.30-Б, 19500 тел. (04734) 20779 e -mail: glpck@ukr.net	Гаврик Лариса Петрівна
ТОВ "ТАЙМ ТРЕВЕЛ"	Жашківський р-н, місто Жашків, вул. Перемоги, буд. 10, 19200 тел. (044) 2340072	Солодка Неллі Анатоліївна
ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "ОСТУР"	Корсунь-Шевченківський р-н, с. Тараща, вул. Польова, будинок 19, 19444 тел. (044) 2371746 e -mail: info@ostour.kiev.ua	Лисенко Віталій Васильович
ТОВ "ЛІКУВАЛЬНО- ОЗДОРОВЧИЙ ЗАКЛАД "ЧЕРКАСЬКИЙ САНАТОРІЙ ТА ДИТЯЧИЙ ОЗДОРОВЧИЙ ЦЕНТР "СВІТАНОК"	Черкаський р-н, с. Свидівок, вул. Жирного, буд.48, 19624 тел. (0472) 452108	Дмитрук Леонтій Михайлович

За даними Офіційного туристичного порталу Черкаської області [\[https://tourismincherkasyregion.gov.ua\]](https://tourismincherkasyregion.gov.ua) на території області працюють туристично-інформаційні центри (Табл.)

Таблиця

Туристично-інформаційні центри Черкащини

Туристично-інформаційний центр	Контакти
Туристичний інформаційний центр міста Канева	Адреса: м. Канів, вул. 206 Дивізії, 1, туристичний комплекс "Авто-Ріка" Контакти: тел. (04736) 3-30-99, (067) 376-24-06, (063) 756-79-79 www.kanivtur.info
Туристично-інформаційний центр Чигиринського району	Адреса: Чигиринський район, траса Черкаси-Чигирин, поворот на с. Мельники Контакти: тел. (04730) 2-77-28, 2-78-27, 2-84-57, E-mail: chigirintic@gmail.com www.chygyryntic.ucoz.ua

*складено автором за даними [\[https://tourismincherkasyregion.gov.ua\]](https://tourismincherkasyregion.gov.ua)

Розподіл загальної кількості путівок, реалізованих суб'єктами тураператорської та турагенської діяльності Черкаської області у 2019 р., представлено на Рис.

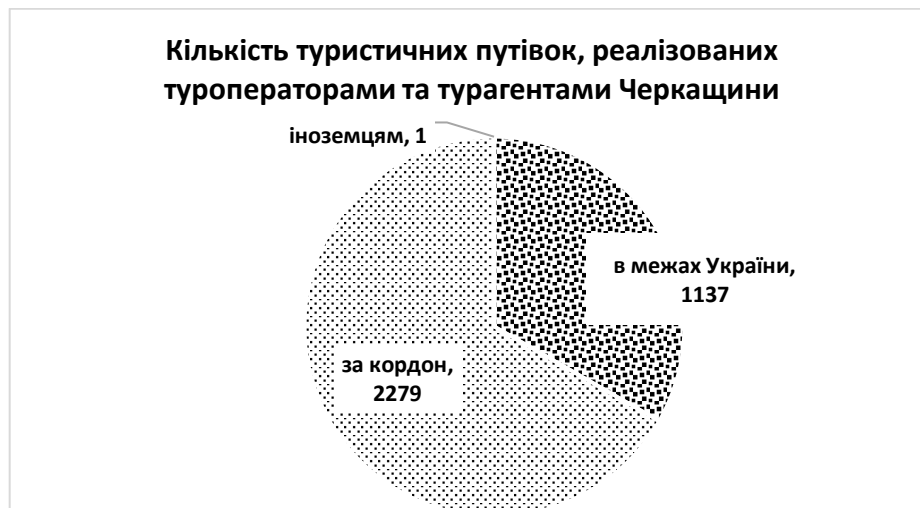

Рис. Кількість туристичних путівок, реалізованих туроператорами та турагентами Черкаської області у 2019 р.

Дані щодо кількості колективних засобів розміщування Черкаської області (юридичні особи та фізичні особи-підприємці) на сайті Головного управління статистики України вказані тільки до 2017 р. (Рис.).

Рис. Кількість колективних засобів розміщування Черкаської області

За цими даними, починаючи з 2014 р. спостерігається досить впевнена тенденція до зменшення колективних засобів розміщення, а саме від'ємний приріст цього показника становить 20%.

Динаміку кількості закладів, що відповідають категорії «готелі та аналогічні засоби розміщення», а саме, майнові комплекси, що складаються із 7 і більше номерів, підлягають єдиному керівництву та згруповані за категоріями відповідно до переліку надаваних послуг та наявного обладнання представлено на Рис.

Рис. Кількість готелів та аналогічних засобів розміщування Черкаської області

Знову таки, надані дані тільки до 2017 р., наявність будь якої сталої динаміки цього показника встановити важко.

Подієвий туризм - це відносно молодий, але тим не менше вельми популярний напрям в туристичній індустрії. Основною метою поїздки при подієвому туризмі є не огляд визначних пам'яток, а відвідування цікавих заходів. Кількість фестивалів в Україні збільшується з кожним роком. Фестивалі, які проводяться в Черкаській області, як і всюди, діляться на категорії залежно від того, якій темі вони присвячені. Назви, місце та час проведення фестивалів Черкащини наведено в Табл. .

Таблиця

Фестивалі, що проводяться в Черкаській області

Назва	Час та місце проведення
„Тарасова гора“ (мотофестиваль, виступи рок-гуртів, спортивні змагання)	Травень-липень м. Черкаси, www.tarasovagora.ua
„Гайда Fest“ (арт-фестиваль, музичні гурти, сучасні українські письменники)	Травень-липень м. Черкаси, www.facebook.com/gayda.fest
„МАЕСТРО“ (книжкові новинки, цікаві лекції, мистецькі перформанси)	Квітень м. Черкаси, www.facebook.com/chebookfest
„Jazz Діліжанс“ Міжнародний фестиваль джазової музики.	Липень м. Черкаси, www.facebook.com/JAZZkrash
„Трипільські зорі (етнофестиваль, рок- етно-музика, майстер-класи з гончарства, вишивки, створення ляльок-мотанок, витинанок, лозоплетіння, виготовлення оберегів, малювання по склу, театральні вистави)	Червень м. Черкаси, www.tzori-fest.org.ua
„VIRA FEST“ (міжнародний фестиваль, більше 20 заходів на одній локації, народні ремесла та атракції, музичні колективи, класична і сучасна музика.	Червень - свято Трійці м. Чигирин, www.chyhyrynfest.com
Всеукраїнський фестиваль Т.Шевченка „Ше. fest“ (музика, мистецькі інсталяції, лекції, показом українські фільми, театральні постановки, літературні батли, наметове містечко, ярмарок)	Серпень с. Моринці, Звенигородський район www.shefest.org.ua
Фестиваль нескореної Нації „Холодний Яр“ (тематичні імprovізації, екскурсії, ярмарки, майстер-класи, виступи українських виконавців, перфоменси, зустрічі-дискусії з відомими особистостями і т.д.)	Липень Холодний Яр, Кам'янський район www.neskoreni-fest.org.ua
Свято Покрови в Холодному Яру (козацьке свято з козацькими обрядами та українськими традиціями)	Жовтень Чигиринський район
„Монгольф'єрія. Квітуча країна“ Міжнародний фестиваль повітряних куль.	Липень/вересень м. Умань, Уманський район www.umanfest.com.ua
„Трипільська толока“ (етнофест давніх ремесел у Легедзиному, побудувати та розфарбувати трипільські житла)	Червень с. Легедзине, Тальнівський район
Фестиваль „Святого Миколая“ (Резиденція гетьмана Богдана Хмельницького перетворюється у Резиденцію Святого Миколая, розваги, їжа, ярмарок).	Грудень м. Чигирин, Чигиринський район www.facebook.com/mykolafest

*складено атором за даними [\[https://tourismincherkasyregion.gov.ua\]](https://tourismincherkasyregion.gov.ua)

Тематичні села Черкащини.

Останнім часом "зелений туризм", який активно розвивається на Черкащині, суттєво доповнюють нові оригінальні і креативні пропозиції активного відпочинку, знайомства з місцевою історією, традиціями, культурою і, найголовніше, родзинкою кожного села. В основу проектів покладена інноваційна ідея "тематичних сіл", яка успішно підтвердила свою ефективність в багатьох країнах Європи. Господарі щиро запрошують на гостини духмяним хлібом, відкритими серцями і добрим словом, урізноманітнюють відпочинок, роблять його активним, змістовним, розважальним та оригінальним.

На сьогодні Черкащина вже має понад десяток таких відпочинкових розважальних просвітницьких пропозицій і їх число збільшуватиметься завдяки започаткуванню у 2016 році в рамках польсько-українського проекту партнерських організацій Школи сільського підприємництва (Щецинський навчальний центр Фундації розвитку місцевої демократії та МГО "Інститут демократії імені Пилипа Орлика") за співфінансування Міністерства закордонних справ Республіки Польщі (Табл.).

Таблиця

Тематичні села Черкаської області

Район	Назва	Контакти
Жашківський	Сорокотяга "На воді, з водою і з води"	(097) 897-55-88, (099) 307-90-40, sorokotaga2014@gmail.com
Золотоніський	Гельмязів "Гельмязів – територія пригод"	(063) 209-35-18
Кам'янський	Грушківка "Солодка грушка"	(068) 005-02-00, (097) 703-60-31
Канівський	1. Межирич "Подорож у Країну Мамонтландію" 2. Хмільна "На гостини до древніх слов'ян"	1. (067) 174-35-24 2. (095) 796-35-66, (096) 978-07-91
Уманський	1. Коржова "На гостини до старого млина" 2. Пугачівка "Чарівна ниточка"	1. (050) 269-79-56, (067) 499-16-88 2. (097) 411-78-86, (097) 563-22-27
Черкаський	1. Леськи Пізнавально-розважальні пригоди "Веселкове щастя!"	1. (067) 765-22-81, elvoloshenko@ukr.net 2. (067) 932-94-44, (066) 579-90-13,

	2. Чубівка "Легенди сторожової застави"	alex_proc@ukr.net
Чигиринський	1. Головкивка "Картопляні розваги в Головкивці" 2. Івківці Просвітницько- розважальний комплекс "Зерноленд" 3. Суботів "Ігри, розваги та забавлянки старого Суботова"	1. (098) 272-40-05, s.kiparis2204@gmail.com 2. (067) 476-25-26, nazar@k2k.org.ua 3. (095) 626-91-94

В якості прикладу однієї з найдорожчих пропозицій для відпочинку в сільській місцевості Черкащини (наявність гірськолижної траси) в табл. представлено ціни на відпочинок у міні-готелі «Слов'янський теремок» (Черкаська область, Звенигородський район, с. Водяники)

Таблиця

Ціни у міні-готелі «Слов'янський теремок» на 2021 рік (19.01-10.03)

Категорія номера/вартість	нд., пн., вт., ср., чт.	пт., сб
Однокімнатний 2-місний номер	800	900
Однокімнатний 4-місний номер	1000	1300
Двокімнатний 4-місний номер	12-1300	1600
Двокімнатний 5-місний номер	1400-1500	1700-1800

Але у цьому ж селі є і більш демократичні пропозиції, наприклад, дім, де розміщується від 10 до 12 осіб, можливо орендувати за 1500-2000 грн. на добу.

На Батьківщині Т.Г. Шевченка в с. Моринці сільський відпочинок в номері на 2-4 осіб разом з харчуванням обійдеться в 400 грн/добу/1 особу [<https://dorogovkaz.com>].

Холодний Яр.

Історична цінність пам'ятки в тому, що саме на цих землях простежується історія нашої держави. Археологи свідчать, що на території Холодного Яру є знахідки чорноліського, скіфського періодів, а також козацької епохи. Найстаріша з них датована XII ст. до н.е. Серед відкриттів археологів – рештки жител наших пращурів, предмети побуту, знаряддя праці.

Тут же, у Холодному Яру, – одна з найбільших пам'яток археології Середнього Подніпров'я – Мотронинське городище скіфських часів (VII – IV ст. до н.е.), яке досить гарно збереглося, та візитка городища – Мотронинський монастир, заснований до нашестя монголо-татар, у XI ст. Із ним місцеві жителі пов'язують одну давню й сумну легенду. Коли князь Ярослав ходив воювати, якось, проходячи цими краями, вийшов на дуже гарну й мальовничу галявину. Місцина захопила одного з воєводів князя – Мирослава, тож Ярослав подарував йому городище за вірність, де той спорудив фортецю. Коли до Києва підступали печеніги, воєвода разом із військом вирушив обороняти рідну землю, а вдома залишив дружину Мотрону та невеликий загін, який повинен був охороняти фортецю. Коли ворога було розбито під Києвом, воєвода вирушив додому. Але на підступах до фортеці вирішив перевірити, наскільки вправно залишений ним загін може захищатися від ворогів. Удавши із себе завойовників, військо воєводи стало підходити під мури. Не встигли вояки пройти й півдороги, як посипався на них рясний дощ стріл, одна з яких поранила самого воєводу. Помер полководець на руках у згорьованої дружини, яка звеліла зруйнувати фортецю, побудувати на цьому місці монастир, а сама подалася в чорниці...

Загалом *Мотронинське городище* – це понад 200 га земель, обнесених потрійною системою оборонних валів. Навкруги цієї території – чимало скіфських поховань, курганів, дослідження яких щоразу дозволяють відкривати щось нове та незвідане. Тут же залишилося чимало підземних ходів, печер, де жили ченці. Є навіть підземні церкви. Це давня історія Холодного Яру.

Пізніше саме тут зародилося одне з найбільших повстань – *Коліївщина*. Спочатку під керівництвом Йосипа Шелеста, а згодом – Максима Залізняка. Навіть зараз у Холодному Яру позначено місце, де був гайдамацький склик, де стояли гайдамацькі загони та де освячували зброю наші вояки. Помітно також, де були землянки гайдамаків.

Досить промовиста біографія Холодного Яру й часів XX століття. Так, у 1918 – 1923 рр. тут діяла підпорядкована УНР організація визволителів, які боролися із загарбниками. Тож нині тут є пам'ятник радянським партизанам.

Унікальним Холодний Яр є за своїми *природними характеристиками*. Так, учені виявили тут чимало цінних та рідкісних видів рослин, чимало з яких занесено до Червоної книги. Наприклад, підсніжник складчастий: учені вважали, що він зростає лише в Криму,

а виявилось, що досить велика популяція цієї рідкісної рослини є й на території Черкащини – у Холодному Яру.

Беззаперечною цінністю є дуб *Максима Залізняка*, якому вже понад 1100 років. Цей дуб тут називають „дуб-дід”, адже поряд із ним колись ріс і „дуб-онук”, який, на жаль, зараз уже мертвий.

Холодний Яр унікальний з історичного, культурологічного та природного поглядів. Тут багато важливих історичних пам’яток, які відкрили нові сторінки в історії України, неперевершених краєвидів, цілющих джерел та рідкісних рослин. Недарма сюди щороку з’їжджається понад 40 тисяч туристів.

У Висновки до Розділу 2

Черкащина – не просто географічний центр України, це її духовне осердя: багата природа, щедрі родючі чорноземи, неповторна історико-культурна спадщина. На Черкащині зароджувалася перша козацька республіка, формувалася українська державність.

У місті Чигирин була перша гетьманська столиця часів Богдана Хмельницького. Сюди прибували послы з багатьох європейських країн. На цих землях зародилося українське козацтво, починалися козацькі повстання, національно-визвольна революція середини XVII століття.

Черкащина – це також місце величного подвигу народу у роки Великої Вітчизняної війни. Сотні пам’ятників, меморіальних стел постали на місцях Корсунь-Шевченківської битви, Умансько-Батошанської операції, битви за Дніпро.

У часи Київської Русі її південні рубежі боронили укріплені міста-фортеці пороської, посольської, посупійської оборонних ліній: Корсунь, Желнь, Римів, Пісочин, Боров та інші.

Якщо ж ще далі подивитися у давні часи, то саме на Черкащині розшукано значний масив археологічних знахідок унікальної трипільської доби, яким понад 5 тисяч років, що дає усі підстави вважати Черкащину колискою цієї культури.

РОЗДІЛ 3 РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1 Аналіз актуальних дій громади у напрямку покращення рекреаційно-туристичного потенціалу Черкащини.

3.1.1 Бренд Черкащини як елемент ідентифікації та складова маркетингової стратегії розвитку туризму

За ініціативою та ідеєю Департаменту регіонального розвитку Черкаської ОДА в області 31 серпня 2020 року відбулася презентація айдентики бренду "Черкащина – місце сили". Вдалий бренд дозволить Черкаській області ефективніше будувати власні конкурентні переваги, залучати інвестиції, туристів і таланти, експортувати власні продукти та змінювати стереотипи. Бренд — це імідж та впізнаваність регіону. Це історія, яку ми розповідаємо світу про себе, а від того як ми її розповімо, залежить якими нас побачить і світ [<https://ck-oda.gov.ua/vidkryti-dani/>].

Рік тому в області розпочали роботу над брендом та айдентикою Черкащини. Залучали експертів та знавців з усієї України.

Мета - оновити «ім'я» області, вирізнити її з-поміж інших. Задля цього зверталися до експертів у цій галузі, проводили чисельні обговорення, круглі столи, залучали громаду Черкащини. Громадою обирали слоган, який взяли за основу для розробки бренду та графічної символіки. Ним став меседж «Черкащина – місце сили». Його обрали черкасці з понад 230 запропонованих слоганів.

Кожен регіон має свої особливості і в цьому полягає сила – в унікальності. Складний процес розробки брендингу дає усвідомлення ідентичності. Айдентика ж дає відчуття корпоративної єдності, розуміння того, що люди, які проживають на конкретній території, мають свої територіальні «фішки».

Бренд – це емоційне спілкування з потенційними інвесторами, туристами, людьми з інших регіонів. До роботи над ним залучали різні

категорії людей, що дозволяє вважати, що процес відбувся інклюзивно і є легітимним.

Візуалізували історію, культуру та самобутність Черкащини директор студії дизайну «White Studio Design» Олег Білий та керівник креативного бюро «Dmytro Vulcanov creative büro» Дмитро Буланов. Олег Білий розробив бренди Чорнобиля, Калуша, Дрогобича, Борислава, Кам'янки-Бузької та Рахівського району. Дмитро Буланов працював над брендами міст Запоріжжя та Генічеськ.

За словами авторів, для них було важливо, аби цю айдентику прийняли сучасні люди, але щоб водночас вона втілювала величну та непросту історію Черкаського краю. Бо це не тільки про розваги та веселощі, а й історія, хоч місцями й сумна, але напрочуд героїчна. Завдяки інструменту, який було створено, кожен зможе поширювати історію, красу Черкащини на весь світ, привертаючи таким чином увагу до регіону.

Бренд є складовою маркетингової стратегії розвитку туризму. Її також розробила команда під кураторством керівника ТІЦ м. Дрогобич, фахівця Агенції туристичних ініціатив Ігоря Чави.

Працюючи над стратегією, аналізували можливості, актив, те, що є присутнє в конкретній області. Робота розпочалася з туристичного аудиту регіону. Проаналізована інфраструктура, можливості для візитів, проведено зустрічі з активом на місцях. Оскільки можна мати найкращі візуальні комунікації, але якщо ти не маєш зацікавлених людей, то немає змісту рухатися далі. Завдання стратегії – донести до кожного мешканця області, що вони самі є брендом. Будь-хто, хто до неї буде звертатися, хай то будуть черкасці, інвестори, мають чітко розуміти, що відбувається в області, яка кінцева мета та для чого це все робиться. А це робиться для розвитку туризму, наповнити контентом цікавих місць, підняття їхньої «планки».

Брендинг – це якісно новий і потужний канал комунікації області з потенційними інвесторами та стейкхолдерами. Як технологія, він допомагає виявити сильні сторони регіону та підсилити їх, об'єднати історичну

спадщину, урбаністику, екологію та культуру. Це – довготривалий процес формування вражень про територію у свідомості потенційного туриста та інвестора через візуальну комунікацію (в тому числі і логотип) та вербальні повідомлення.

В основі логотипу лежить форма прапору Богдана Хмельницького, та характер Заголовна буква "Ч" з літописів того часу [https://www.behance.net/gallery/101722327/cherkaschina-turistichna-ajdentika]:

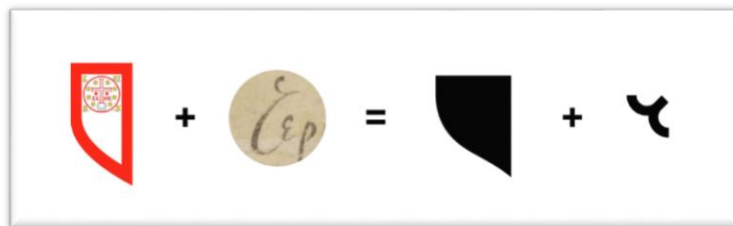

Рис. Алгоритм створення логотипу Черкащини

Кольори Черкащини (червоний, блакитний, синій, білий, жовтий) взяті з місцевих мальовничих пейзажів, Трипільських предметів та вбрання козаків. Уже розроблені зразки сувенірної продукції на основі бренду Черкащини: футболки, сумки, паперові склянки, парус яхти, ліврея екскурсійні автобуси [https://www.ukrinform.ua].

Місця сили Черкащини.

"Місця сили" - це особливі райони, в яких фіксується сильна енергетика. Там людина відчуває себе по-іншому, змінюється її фізичний і духовний стан.

Черкаська область - центр України, який заряджає енергією того, хто її відвідає [https://in.ck.ua/mesta/mesta-sily-cherkashchiny] .

1. Три криниці, с. Суботів, Чигиринський район

Недалеко від центру села стоять три криниці, які сотні років вважають чудодійними. Сам гетьман Хмельницький, згідно з повір'ям, віддав наказ трьом козакам викопати колодязі на місці цілющого джерела. Його водами місцевий старець зцілював поранених козацького лазарету.

2. Дуб Максима Залізняка, Холодний Яр

Дуб Максима Залізняка відомий як тисячолітній сторож холоду Яру. Це дерево найбільше в Україні і одне з найбільших в Європі. Йому вже понад 1100 років. Кажуть, під його наметом побували Богдан Хмельницький, Северин Наливайко, Максим Залізник, Тарас Шевченко. Дуб висотою понад 30 метрів можуть охопити хіба що сім чоловік. За повір'ями, він має чарівну силу. Легенда свідчить, той хто відпочине під його пишною кроною, знайде сили досягти бажаного.

3. Дерево любові, дорога до села Мошни

По дорозі в Мошногір'я можна побачити дивовижне дерево - вільху, яка зрослася з дубом. Багато людей вірить, що цей симбіоз - символ вірності. Закохані впевнені, зав'язана на дереві стрічка - символ вічного кохання.

4. Трахтемирів, Канівський район

Трахтемирів - перша козацька столиця. З давніх часів на території села ґрунтувалися культові святилища, яких налічувалося понад 30. За легендами, в невеликому монастирі доживали свій вік козаки-характерники. Сучасні дослідники вважають, що це місце - енергетична приманка. Для відновлення внутрішніх сил, впевненості в собі, обов'язково потрібно побувати тут.

5. Свято-Онуфріївське джерело, с. Мельники, Чигиринський район

Неподалік від Свято-Троїцького Мотронінського монастиря є цілюще джерело. За часів Богдана Хмельницького джерельна вода зцілювала козаків від багатьох хвороб. В її складі міститься срібло і радон в оптимальних для людини концентраціях [<https://in.ck.ua/mesta/mesta-sily-cherkashchiny>].

3.1.2 Проведення конкурсу «Сім чудес Черкащини» - шлях до активізації туристичного та краєзнавчого руху.

Сім чудес Черкащини — конкурс туристичних пам'яток Черкаської області, що став логічним продовженням першої всеукраїнської акції «Сім чудес України».

Черкащина як історичне серце й сучасна душа нашої країни перша з-поміж інших регіонів продовжує відкривати себе світу.

Мета конкурсу:

- популяризація духовної та історичної спадщини Черкащини, активізація туристичного та краєзнавчого руху.
- виявлення неперевершених природних, історичних та культурних пам'яток, а також підвищення їхнього значення для сучасних українців та прийдешніх поколінь.

Ініціатори проведення конкурсу:

- Черкаська рекламна мережа;
- Черкаський інформаційний центр „Туризм Черкащини”;
- обласне підприємство „Черкаситурист”;
- редакція газети „Нова Доба”;
- обласна державна телерадіокомпанія „Рось”.

Конкурс «7 чудес Черкащини» здійснювався за підтримки ініціатора конкурсу «7 чудес України», земляка черкащан Миколи Томенка.

Ідея проведення цього конкурсу, за прикладом "7 чудес України", належить Головку Віктору.

До складу експертної ради входили визнані професіонали туристичної галузі та сфери медіа Черкащини:

Віктор Головка – директор Черкаської рекламної мережі.

Микола Перевозчиков – голова Черкаського інформаційного центру „Туризм Черкащини”.

Микола Петренко – директор обласного підприємства „Черкаситурист”.

Сергій Томіленко – головний редактор обласної соціально-економічної газети „Нова Доба”.

Валентина Рябцун – заступник генерального директора Обласної державної телерадіокомпанії „Рось”.

Станіслава Пасека – завідувач кафедри туризму Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького.

Василь Мельниченко – голова обласної Співки краєзнавців.

Микола Суховий – начальник служби охорони культурної спадщини облдержадміністрації.

До конкурсу запрошувались організації і окремі громадяни, всі хто не байдужий до природи та історичної спадщини Черкащини.

Переможці

- Шевченківський національний заповідник. Тарасова гора, м. Канів;
- Кам'янський заповідник. Зелений будиночок;
- Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник;
- Парк «Сосновий бір» в Черкасах та курортна Соснівка ХІХ століття. Черкаський район, м. Черкаси;
- Іллінська церква в Суботові;
- Чигиринський заповідник. Археологічні знахідки: кам'яна баба;
- Красногірський монастир (Табл.)

Таблиця

Переможці конкурсу «7 чудес Черкащини»

<i>Шевченківський національний заповідник. Тарасова гора, м. Канів</i>
Нині музейна колекція заповідника нараховує понад 20 тисяч унікальних пам'яток, окрасою яких є меморіальні речі та офорти Тараса Шевченка, рідкісні видання його книг, високохудожні твори українських і зарубіжних митців. Нині Шевченківський національний заповідник - відомий культурно-освітній, науково-дослідний і туристичний центр, який вивчає і популяризує надбання української національної і світової історико-культурної спадщини, творчість Кобзаря, історію Тарасової (Чернечої) гори, а також здійснює на своїй території охорону пам'яток культури від доісторичних часів до сьогодення та природного ландшафту. Щороку музеї Шевченківського національного заповідника відвідують понад сто тисяч туристів з України і десятків зарубіжних країн.
<i>Кам'янський заповідник. Зелений будиночок</i>
Історичні дослідження свідчать про те, що освоєння земель Притясминщини відбувалось ще в період IV—III тис. до н.е. Тоді сучасна територія Кам'янського району була заселена праслов'янськими племенами. Тут виявлено понад 400 пам'яток археології—курганів, поселень, городищ. Літературно-меморіальний музей О.С. Пушкіна і П.І. Чайковського, заснований в лютому 1937 року, розміщений в одному з флігелів колишньої садиби

Давидових, так званому Зеленому будиночку, спорудженому на початку XIX ст. В цьому будиночку бували видатні герої Вітчизняної війни 1812 року Денис Давидов, Микола Раєвський, Михайло Орлов, проводили свої наради декабристи.

Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник

Створено в 1993 р. До складу заповідника входить комплекс пам'яток історії, культури та природи м. Корсунь-Шевченківського, смт Стеблів, сіл Виграїв і Квітки. Ці пам'ятки пов'язані з формуванням української державності, історією козацтва, життям і творчістю Т. Шевченка, І. Нечуя-Левицького, І. Сошенка, К. Стеценка, В. Авраменка, вікопомними подіями Великої Вітчизняної війни. Окрасою заповідника є архітектурно-парковий ансамбль, створений на островах річки Рось в кінці 18 ст. відомими архітекторами Х. Мюнцем та Я. Ліндсеєм.

Парк «Сосновий бір» в Черкасах та курортна Соснівка XIX століття. Черкаський район, м. Черкаси

Соснівський парк закладений у 1967 році на честь 50-річчя Жовтневої революції. Є зразком паркобудівництва. Заснований на основі старого реліктового соснового бору та діброви. Ростуть цікаві декоративні дерева, має каскад ставків і водоспадів. Упродовж кількох років сотні спеціалістів і городян, що приходили сюди на суботники, втілювали в життя план, розроблений українськими архітекторами. У вихідні сюди приходили сім'ями або ж цілими трудовими колективами. У 1972 році на Всесоюзному конкурсі парк 5 був визнаний найкращим: два дипломи й медаль ВДНГ. У 1980 році парк нагородили Золотою медаллю паркового мистецтва й занесли до Міжнародного каталогу парків.

Іллінська церква в Суботові

Церква була збудована у 1653 (за іншими даними - у 1656) в стилі раннього українського барокко за наказом гетьмана Б.Хмельницького як родова церква-усипальниця. Історія Іллінської церкви, як і всього Суботова, нерозривно пов'язана з гетьманом Богданом Хмельницьким. Суботів був родовим маєтком Хмельницьких. Тут Хмельницький провів велику частину свого життя, і саме тут, фактично, було народжене козацьке повстання. Коли у 1657 Хмельницький помер, його поховали у Іллінській церкві праворуч від вівтаря. Але археологічні дослідження 1970-их показали, що ані труни, ані тіла Хмельницького на місці поховання вже немає. Існують дві версії про зникнення тіла Хмельницького. Згідно Чернігівського літопису XVIII ст., тіло Хмельницького було викинуте з домовини у 1664 за наказом Чарнецького, обозного коронного польського війська. Існує також легенда, що до захвату поляками Чигирин у 1664 тіло Хмельницького було таємно перепоховано.

Чигиринський заповідник. Археологічні знахідки: кам'яна баба

Місто Чигирин засновано у першій половині XVI століття на кордоні Польсько-Литовської держави з Диким Полем. У 1592 році після отримання містом Магдебурзького права розпочалося будівництво Чигиринського замку. У 1657-1676 роках Чигирин був резиденцією гетьманів України Ю. Хмельницького, І. Виговського, П. Тетері, П. Дорошенка. Найвищого рівня розвитку Чигирин досяг у 1648-1657 роках, коли він був гетьманською резиденцією Богдана Хмельницького. До складу Національного історико-культурного заповідника "Чигирин" входять пам'ятки історії, археології, архітектури, природи міста Чигирин, сіл Суботова, Стецівки, Медведівки, урочища Холодний Яр, 5 музеїв: Б. Хмельницького та археологічний в м. Чигирині, історичний в с. Суботові, краєзнавчий - в с. Медведівці, етнографічний - в с. Стецівці.

Красногірський монастир

Свято-Покровський Красногірський жіночий монастир — один із п'яти найстародавніших в Україні монастирів. Знаходиться на Черкащині, поблизу міста Золотоноші. За переказами, відлюдне життя в Красногір'ї на місці майбутнього монастиря започаткував чернець із

Константинополя приблизно наприкінці XVI — на початку XVII ст. Нинішній кам'яний Покровський храм був побудований в 1859 році, а камінний Спасо-Преображенський собор був побудований в 1767 — 1771 роках за проектом відомого українського архітектора Івана Григоровича-Барського за кошти святителя Софронія, єпископа Іркутського. Із часу заснування це був чоловічий монастир, в 1786 році, після виходу ряду царських указів Красногірський монастир був виведений за штат. Але вже в 1790 році Указом Святійшого Синоду на його місце було переведено Київський Іоанно-Богословський дівичий монастир. З тих пір обитель існує, як жіноча.

3.1.3 Видання туристичних буклетів як дієвий заклик до відвідування Черкащини

Черкаською обласною державною адміністрацією та Департаментом регіонального розвитку Черкащини було розроблено буклет «Подорожуй Черкащиною зараз!», де розміщено інформацію про цікаві туристичні місця області, пропозиції щодо розміщення, харчування, екскурсій. Кожна туристична дестинація, розміщена в буклеті, містить:

- Короткий опис дестинації,
- Фото,
- Адресу
- Телефони,
- Посилання на сайт.

Буклет складається з 10 розділів:

- Черкаська область для допитливих;
- Черкаська область для любителів місць сили;
- Черкаська область для музейних фанів;
- Черкаська область для любителів івентів;
- Черкаська область для гурманів;
- Черкаська область для любителів пригод;
- Черкаська область для любителів еко-туризму;
- Черкаська область для дітей;
- Черкаська область для любителів комфорту;
- Черкаська область для шопоголіків.

Приклад оформлення сторінки буклету показано на Рис. .

Рис.

Буклет забезпечений QR –кодами з посиланнями на:

- «Черкащина туристична» в Facebook;
- «Черкащина туристична» в Instagram;
- Мобільний туристичний додаток «Подорожуй Черкащиною».

У січні 2017 р. було видано туристичний буклет «Черкащина туристична. 5 сезонів» українською та англійською мовами. Буклет складається з розділів: весна, літо, осінь, зима, від весни до весни, туристична інфраструктура

3.1.4 Аналіз туристичного порталу Черкаської області

Дизайн.

Туристичний портал Черкаської області в основному відповідає правилам, яких дотримуються фахівці - розробники і оцінювачі сайтів.

- Дизайн порталу не є надто яскравим або помітним, але перше враження досить приємне і стимулює до подальшого вивчення вмісту.
- Дизайн резонує з цільовою аудиторією. В основному відвідувачами сайту є громадяни України, у яких в останні роки зростає інтерес до більш глибокого вивчення природних ресурсів, історії та культури своєї країни.
- Шрифт порталу не стандартний, а саме, "Helvetica", легко прочитується.

- Зображення не стокові.

Юзабіліті - якісний показник простоти і зручності використання сайту.

Туристичний портал, природно, повинен бути максимально пристосований для самого елементарного користування: звичайний текст для звичайних людей. Інформацію на порталі знайти легко, буквально в кілька кліків. Формат подачі інформації зручний доступний для користувача будь-якого рівня підготовки. Для контролю дій відвідувачів порталу рекомендується використовувати карту скролінгу від Яндекс-Метрики (це безкоштовно).

Рекомендації. Буквально в 2 кліка з сервісом Formdesigner можливо створити якісну форму захоплення, яка точно спрацює. Усередині простий інтерфейс і більш 30 елементів для форм. Клікнути: [Formdesigner](#).

Стиль тексту і помилки. Тексти порталу, поряд із рисунками і фото, є якісним джерелом донесення інформації. Тексти в основному короткі, зрозумілі і містять лише основну і корисну для користувача інформацію. Істотних граматичних і пунктуаційних помилок не помічено, що є важливим чинником, що викликає у відвідувачів порталу повагу і довіру до його авторів.

Зміст порталу.

Основна сторінка туристичного порталу Черкаської області містить наступні підрозділи:

- Історія краю (коротка загальна інформація)
- Інтерактивна карта (на момент 04.01.2021р. не відображається)
- Фотогалерея (29 фото туристичних destinations Черкащини без назв і позначень локації)
- Відео (на момент 04.01.2021р. не відображається)
- Туристу на замітку (інформація стосовно суб`єктів туроператорської діяльності, туристично-інформаційних центрів, тематичних селищ, оренди авто, прокату велосипедів, транспорту, медичних закладів)

- Веб-камери (Долина троянд, Будинок торгівлі-центр, Хрещатик Сіті – на момент 04.01.2021 р. не працювали)
- Фестивалі (назва, коротка характеристика, місце і час проведення фестивалю)
- Корисна інформація (державні свята України, важливі телефонні номери, медичні заклади Черкас) (Рис.).

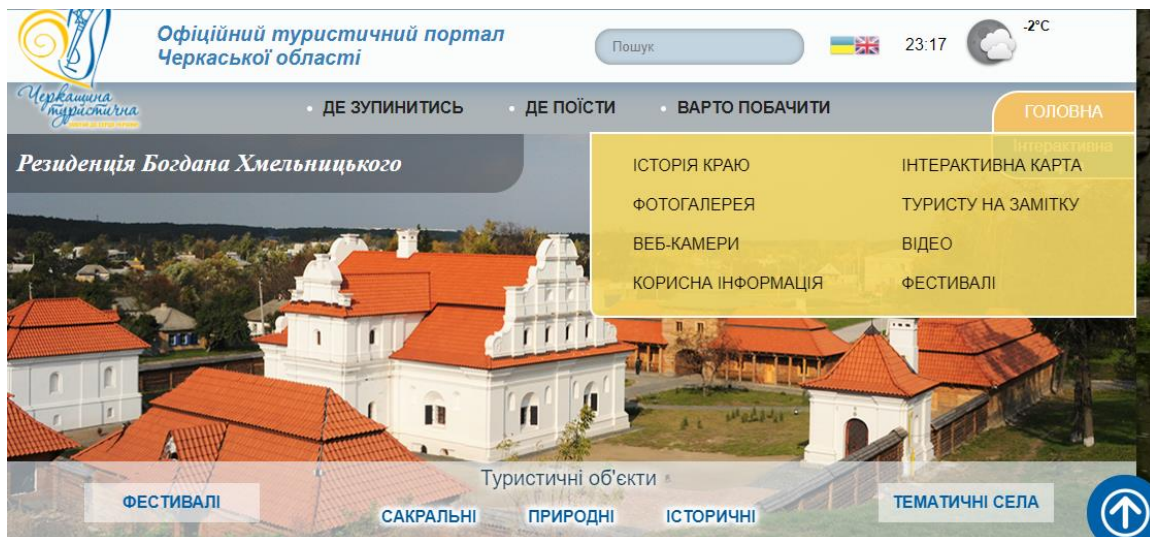

Рис. Головна сторінка туристичного порталу

Формат подачі матеріалу можна було б віднести до "фішечної стратегії" за умови, що будуть працювати всі функції, передбачені для цього (інтерактивна карта, позначення дислокацій об'єктів і т.д.). В підрозділі «Туристичні маршрути» представлено дві пішохідні екскурсії містами Черкаси та Кам'янка, а Асоціацією гостинності Черкащини розроблено 12 унікальних туристичних маршрутів, які розкривають невідому Черкащину [<https://www.facebook.com/spilkaagck>]. Вміст кожної екскурсії подається у вигляді PDF-файлу. У Додатку представлено один із цих маршрутів. До цих маршрутів увійшло все найкраще та унікальне: найкомфортніші заклади розміщення, перевірені заклади харчування, найцікавіші туристичні об'єкти та оригінальні авторські екскурсії (Рис. .)

Рис. Елемент туристичного порталу Черкаської області

Як показано на Рис....., мають місце перепосилання на мобільний додаток і відповідні сторінки в соціальних мережах Facebook та Instagram.

Верстка

При поганій верстці (програмуванні) сайту, він може відобразитися некоректно, довго грузиться і не виконувати необхідних завдань. Через це клієнти можуть йти, вважаючи, що компанія зобов'язана мати якісний сайт (портал). В цьому плані є зауваження до якості роботи туристичного порталу Черкаської області, про які буде сказано в кінці.

SEO – оптимізація (англ. search engine optimization), або пошукова оптимізація) – це всебічний розвиток і просування сайту для його виходу на перші позиції в результатах видачі пошукових систем (в Яндексі, Google, Mail.ru і інших пошукових системах) по вибраних запитах з метою збільшення відвідуваності. Цим повинні займатися фахівці, щоб сайт був адаптований під ключові запити і адаптований для зручного сприйняття пошуковими системами, наприклад, він повинен швидко завантажуватися.

Жвавість

Сайт повинен показувати активне життя підприємства або організації, які він представляє. Зазвичай таким ознакою серед сайтів є новинна стрічка, яка оновлюється регулярно. Новини на Офіційному туристичному порталі Черкаської області з'являються не достатньо регулярно, останні два місяці (листопад – грудень 2020 р.) новини відсутні. Протягом 2020 р. новини

порталу були пов'язані з публікацією Календарів туристичних подій місяця, з'являлись у середньому 2-3 рази на місяць з суттєвими перервами влітку і взимку. Але вже в березні 2020 р. на порталі з'явилась новина під гаслом «Подорожуйте не виходячи із дому!!». Відвідувачі порталу отримали можливість віртуально відвідати туристичні локації світу Черкащини, України та світу. Усім віртуальним відвідувачам Черкащина Туристична зібрала електронні ресурси на цікаві екскурсії по туристичним місцям, музеям і галереям України та світу (Табл.).

Таблиця

Віртуальні тури туристичного порталу Черкащини

Черкащина	Україна	Світ
1. Віртуальні тури Черкащиною https://ua.discover.net.ua/virtual-tours/cherkasskaya-oblast	1. Віртуальні тури Україною - 3D тури по кращих місцях України https://ua.discover.net.ua/virtual-tours	1. Музей Ван Гога, Амстердам, Нідерланди https://artsandculture.google.com/partner/van-gogh-museum
2. Музей Т. Г. Шевченка, Канів https://ua.discover.net.ua/locations/muzey-t-g-shevchenko1	2. Віртуальні тури українськими музеями просто неба https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/	2. Театр-музей Далі, Фігерас, Іспанія https://www.salvador-dali.org/.../dali-theatr.../visita-virtual/
3. Музей Б. Хмельницького, Чигирин https://ua.discover.net.ua/locations/muzey-b-hmelnickogo	3. Дерев'яні церкви карпатського регіону України (Світова спадщина ЮНЕСКО) https://cutt.ly/ztlCCvx	3. Стара національна галерея, Берлін, Німеччина https://artsandculture.google.com/.../alte-nationalgalerie-st...
4. Медведівський краєзнавчий музей, Медведівка, Чигиринський район https://ua.discover.net.ua/.../medvedovskiy-kraevedcheskiy-mu...	4. Київський національний академічний театр оперети, Київ http://operetta.com.ua/vr/ua/	4. Музей Акрополя, Афіни, Греція https://artsandculture.google.com/partner/acropolis-museum
5. Іллінська церква, Суботів, Чигиринський район https://ua.discover.net.ua/locations/ilinskaya-cerkov	5. Софійський собор, Київ https://cutt.ly/ztlCBqW	5. Художній музей Кобе Юкари, Кобе, Японія https://cutt.ly/XtlCP13
6. Музей "Кобзаря" Т. Г. Шевченка, Черкаси https://cutt.ly/ttl8LJh	6. Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, Коломия, Івано-Франківська область http://hutsul.museum/exposition/virtual/	6. Національний музей Кореї, Сеул https://artsandculture.google.com/.../national-museum-of-korea
7. Шевченківський національний заповідник, Канів https://cutt.ly/Mtl8XzA https://ua.discover.net	7. Музей етнографії та художнього промислу, Львів https://cutt.ly/Mtl881X	7. Храм Прамбанан, острів Ява, Індонезія https://cutt.ly/ltlCDr0
	8. Музей метеликів, місто Київ	8. Версальський палац, Версаль, Франція https://artsandculture.google.com/part.../palace-of-versailles
		9. Білий дім, Вашингтон,

<p>ua/locations/tarasovagora</p> <p>8. Тисячолітній дуб, Будище, Звенигородський район https://cutt.ly/Ztl8BiN</p> <p>9. Батьківщина Тараса Шевченка, Моринці, Звенигородський район https://cutt.ly/7tl8MwC</p> <p>10. Національний дендрологічний парк "Софіївка", Умань https://cutt.ly/Btl81o4</p> <p>11. Пам'ятник Тарасу Шевченку "Я пас ягнята за селом..", Шевченкове, Звенигородський район https://cutt.ly/gtl80Ea</p>	<p>https://cutt.ly/Dtl840j</p> <p>9. Національний ботанічний сад ім. М. М. Гришка НАН України, Київ https://cutt.ly/ntl85EH</p> <p>10. Музей "Таємниці підземної Одеси", Одеса https://cutt.ly/2tl86So</p> <p>11. Національний музей народної архітектури та побуту України, Пирогів, Київська область https://cutt.ly/stl4qXb</p> <p>12. Обласний краєзнавчий музей, Вінниця http://vinnytsia-museum.in.ua/pano/</p>	<p>США https://cutt.ly/4tlCHoY</p> <p>10. Метрополітен-музей, Нью-Йорк, США https://artsandculture.google.com/.../the-metropolitan-museum...</p>
--	---	---

*Складено автором

**Перепосилання на Музейний портал

Недоліки (на момент 04.01.2021 р.):

- Не завантажувалась інтерактивна карта і, відповідно, не можна було скористатись опціями «ДЕ ЗУПИНІТИСЬ», «ДЕ ПОЇСТИ», «ВАРТО ПОБАЧИТИ»;
- Не відтворювалося відео;
- Фото, представлені у вигляді слайд-шоу, не мають підписів і не позначені локації;
- Спостерігаються великі перерви в публікаціях стрічки новин, можливо, пов'язані з карантинними заходами і суттєвим зменшенням туристичної активності в області.

Рекомендації:

Для перевірки сайту, можна використовувати сервіс validator.w3.org.

Можна самостійно спробувати вивести сайт в ТОП пошукових систем за допомогою сервісу комплексного SEO-маркетингу: дізнатися поточні позиції сайту (порталу) за ключовими словами, подивитися як просуваються конкуренти і скласти ефективну стратегію SEO-просування [[SE Ranking](#)].

3.2 Проблеми, що заважають розвитку туризму в Черкаській області

Відсутність авіаційного сполучення

До 1992 року з черкаського аеропорту тричі на день можна було літати до Шполи, Звенигородки, Жашкова, Монастирища, Маньківки, Христинівки, Тального, Києва, Харкова чи Донецька. Щодня вирушали рейси до Львова, Одеси, а також за кордон – Воронежа, Москви, Санкт-Петербурга, Курська, Ростова-на-Дону, Вільнюса, Риги. За рік черкаський аеропорт перевозив 400 тисяч пасажирів. До 1992 року працівники аеропорту за робочий день обслуговували 87 рейсів. Тоді працювало 780 людей.

На початку 90-х Уряд вирішив передати 11 державних аеропортів до комунальної власності. Серед них були полтавський, рівненський, сумський і черкаський. Аеропорт «Черкаси» став власністю Черкаської обласної ради. Але вона була не готовою утримувати підприємство й передала його на баланс Черкаської міської ради. Міськрада теж не змогла утримувати аеропорт і повернула його назад у власність області. Більшість працівників звільнили, літаки і вертольоти продали.

Зараз в аеропорту немає майже нічого для повноцінної роботи. У 2018 році послугами аеропорту скористалися всього 250 пасажирів. Летовище обслуговує лише нерегулярні внутрішні рейси. Чартерними рейсами прилітали до Черкас з Києва, Дніпра, Запоріжжя, Одеси. Взимку аеропорт не працює взагалі. В аеропорту працює 35 людей. Більшість приміщень аеропорту пустують або здані в оренду – підприємству з фасування добрив, під митний склад, СТО вантажних автомобілів, міні-пекарню. В місяць за всі орендовані приміщення летовище отримує 200 тисяч гривень. Трохи заробляє на культурних заходах. На його території щорічно влаштовують експо-фест «Agroshow», автомобільні гонки від Автоклубу «Черкаси». За день оренди аеропорту вони сплачують 7500 гривень.

На даний момент черкаський аеропорт має мільйонні борги. Щомісяця комунальне підприємство має сплачувати за свої 145 гектарів території 355 тисяч гривень земельного податку. Якщо ці гроші не сплачувати – за місяць

наростає борг і пеня. У лютому 2019 року Черкаський окружний адміністративний суд зобов'язав КП «Аеропорт Черкаси» сплатити борг у розмірі 8 мільйонів гривень.

У грудні 2018 року пенсійний фонд вимагав сплатити 71 тисячу гривень штрафу та три мільйони гривень пені. Штраф та пеню нарахували через несплату страхових внесків за працівників.

Попри таке становище інвестори та авіакомпанії цікавляться аеропортом.

- У 2017-ому році інвестор з ОАЕ шукав промислові майданчики в Черкасах, щоб розмістити своє виробництво з паяння плат. Він планував доставляти і забирати продукцію на крилах й самому літати у справах.
- У 2018-му летовищем цікавилася компанія, яка хотіла запустити перельоти на вертольотах із Черкас до Одеси, Києва та Львова.
- У 2019-му ТОВ «Авіакомпанія СкайАп» цікавилась аеропортом «Черкаси» з точки зору обслуговування їхніх літаків та пасажирів. Флот авіакомпанії базується в міжнародному аеропорту «Київ» ім. Сікорського (Жуляни). Літаки авіакомпанії курсують до Близького Сходу, Європи та Північної Африки. Наприкінці 2019 року «СкайАп» планував відправляти свої літаки з Черкас.
- ТОВ «Авіакомпанія «Українські крила», яка базує свій флот в аеропорту «Бориспіль», виявила бажання розміщувати та ремонтувати літаки в аеропорту «Черкаси».

Але авіакомпанії вимагають:

- зменшити збори аеропорту майже до нуля,
- обладнати приміщення для зберігання та митного обслуговування вантажів.
- обладнати злітно-посадкову смугу, руліжну доріжку, перон.

Для виконання цих вимог, особливо останньої, потрібні гроші на капітальний ремонт, яких аеропорт не має.

На даний момент відбувається реалізація проекту, за яким на ремонт смуги виділили 96 мільйонів гривень: 55 мільйонів з Державного фонду регіонального розвитку, 41 мільйон – з обласного бюджету. З них не освоїли 41,5 мільйонів, а смугу відремонтували менш, ніж на половину. У цьому році на ремонт смуги додатково спрямували 56 мільйонів гривень. Після реконструкції смуги треба відремонтувати руліжну доріжку, частину перону, встановити світлосигнальну систему, щоб літаки змогли приземлятися і злітати вночі та в туман, встановити огорожу по периметру аеропорту з антипідкопним обладнанням й електронними засобами контролю.

Аби відремонтувати аеропорт повністю, за підрахунками департаменту капітального будівництва, потрібно більше 450 мільйонів гривень (Рис.).

Рис. Розподіл коштів для ремонту аеропорту «Черкаси»

Передбачається, участь наступних організацій в реконструкції аеропорту:

- Кабінету Міністрів України;
- Черкаської обласної влади;
- Обласного природоохоронного фонду

Важливість аеропорту визначається за кількістю пасажиропотоку. За оцінками експертів пасажиропотік Черкаського аеропорту має бути мінімум 200 тисяч осіб в рік:

- у Черкаській області майже півтора мільйона населення;

- купівельна спроможність населення і економічний розвиток регіону здатні забезпечити потрібні обсяги пасажирських авіап перевезень;
- летовище має пункт пропуску через державний кордон, що дає змогу приймати міжнародні авіарейси;
- аеровокзальний комплекс може обслуговувати 400 пасажирів на годину;
- у приміщенні та на території аеропорту є складські приміщення загальною площею більше 1000 квадратних метрів та огорожений майданчик на 3000 квадратів для зберігання товарів під митним контролем, різні вантажі;
- аеропорт «Черкаси» може стати допоміжним аеропортом для «Борисполя» - розвантажувати й завантажувати літаки, сортувати вантажі тощо;
- Черкаським аеропортом можуть користуватися спортсмени, бізнесмени, туристи, які прилітатимуть відвідати Канів, Моринці, Суботів, Чигирин, Холодний Яр.

Занепад річкових транспортних перевезень

Черкаська область має потужний туристично-рекреаційний потенціал своїх водних ресурсів. Водні ресурси Черкащини складають 7,5 тис. км²., або 4% від загальної площі області. На території області протікає 1037 річок і струмків площею 7,5 тис. км. Річок довжиною понад 10 км налічується 181, в тому числі 9 з них (головні – Дніпро, Супій, Велика Вись, Тясмин, Рось, Гірський Тікич, Гнилий Тікич, Ятрань, Синюха) мають довжину понад 100 км., інші – малі річки (Вільшанка, Сріблянка, Уманка, Ірдинь, Ірклій, Шполка, Чумгак) – менше 80 км.

Середня густина річкової мережі складає 0,3 км/км² (по Україні – 0,25 км/км²). Найбільший цей показник для басейнів Гнилого Тікачу в правобережній частині Черкащини (0,45 км/км²). Найменш розвинута річкова мережа (0,13 км/км²) на лівобережжі області. Східна частина території

області відноситься до басейну середньої течії Дніпра (площа басейну 12,5 тис. км²), західна частина приурочена до басейну Південного Бугу (8,4 тис. км²). У межах Черкащини Дніпро приймає притоки Рось із Росавою, Тясмин із Гнилим Ташликом, Сріблянкою та Ірдинкою, Вільшанку (праві), Супій, Золотоношу, Чумгак (ліві). Основні річки басейну Південного Бугу на території області – Гірський Тікач і Гнилий Тікач із Шполкою, Велика Вись, Ятрань з Уманкою, Синиця (ліві притоки) [7,5,8].

В області споруджено 37 водосховищ на річках, у тому числі Канівське (площею 675 км²) та Кременчуцьке (площею 2252 км²) на Дніпрі, 2300 ставків. В області близько 68 тис.га заболочених і майже 1,3 га перезволожених земель. Найбільшим є Ірдинське болото, що розташовано на Ірдино-Тясминській низовині в улоговині Дніпра загальною площею 5,5 тис. га.

Міністерством інфраструктури України було розроблено Стратегічний план розвитку річкового транспорту на період до 2020 року [<https://mtu.gov.ua>] В загальних положеннях цього плану відмічалось, що Україна має досить високий судноплавний потенціал річок, а довжина водних шляхів, придатних для експлуатації, складає близько 6,2 тис. км. Але цей потенціал використовується недостатньо. Україна, підписавши у 2014 році Угоду про асоціацію з ЄС, взяла на себе низку зобов'язань щодо розвитку внутрішнього водного транспорту, зокрема, щодо розробки у співробітництві з ЄС стратегії розвитку річкового транспорту. У той час коли у Європі внутрішній водний транспорт забезпечує найнижчу собівартість вантажних перевезень у перерахунку на 1 умовну тону вантажу, завдаючи при цьому найменшого впливу на екологічний стан довкілля, а показник його енергоефективності у 10 разів перевищує автомобільні перевезення та у 5 разів – залізничні, - в Україні відбувається скорочення вітчизняного річкового флоту, його технічне старіння, критично погіршується стан інфраструктури, зокрема, гідротехнічних споруд. Середній термін експлуатації річкового флоту 21 – 25 років, лише 18 % флоту має вік менший,

ніж 20 років. Технічний стан річкового флоту постійно погіршується. Значна частка суден наближається до критичного терміну служби. Наявна інфраструктура річкових причалів (вокзалів) не відповідає сучасним міжнародним технічним характеристикам та стандартам і використовується лише на 5 – 10 % від своєї пропускної спроможності. Переважна більшість річкових портів заснована за радянських часів.

На сьогоднішній день пасажирські перевезення по Дніпру все ж таки є, але вони нерегулярні і недешеві. За розцінками приватної компанії «ExpertTur Company» [<http://experttur.com/>] вартість проїзду з Києва до Канева – 900 гривень. Компанія, яка займається екскурсійні поїздками на швидкісних катерах, представленими в Табл., починала свої програми на суднах типу «Полісся», які вміщують близько 50 пасажирів.

Таблиця

Пропозиції компанії «ExpertTur Company»

	Що включено	Відправлення/ повернення	Вартість (2017 р.), грн	
			Дорослі	Діти (старше 7 років)
Київ-Канів	Проїзд туди і назад, відвідування музеїв, Тарасової гори, екскурсійне обслуговування	З Річкового вокзалу о 8.00, повернення до Києва о 20.00.	900	450
Київ - Межигір'я	Трансфер в колишню резиденцію колишнього президента, з екскурсією на борту під час переїзду	З причалу №6 Річкового вокзалу о 10.00, повернення о 17.00	350	175
По Київському морю в Сухолуччя	Розповідь гіда під час подорожі. На території - екскурсія з відвідуванням основних об'єктів і вільний час		550	
Київ - гирло Десни - Південний міст - Київ	Екскурсійний тур з гідом	З причалу №6 Річкового вокзалу о 18.00 години, повернення о 19.00, у вихідні дні	200	

Однак в процесі їх експлуатації з'ясувалося, що часто судно залишається напівпорожнім, екскурсантів набагато менше, ніж місць. Тоді в

компанії було вирішено придбати судна меншої місткості - морський катер на підводних крилах "Невка", розрахований на 15 осіб, включаючи капітана. Цікаво, що перший такий катер знайшовся саме в Черкасах, був відновлений і в 2015 році вже працював в Херсоні. У 2018р. компанія не працювала – відновлювали флот, купували і модернізували нові катери. У 2019р. перевезення відновились.

Останні 20 років у Черкасах міська і обласна влади періодично обіцяють відродити пасажирські перевезення по Дніпру. Плани відновлення пасажирських сполучень Дніпром (Київ-Канів, Канів-Черкаси, Черкаси-Чигирин) ще в 2011 році озвучувались головою Черкаської облдержадміністрації, «щоб туристи, які у 2012 році будуть на чемпіонаті, могли побувати на Черкащині». Але плани запуску пасажирських суден «Ракета» по Дніпру так і не здійснились [<https://hromadske.ck.ua>].

У 2017-ому році обіцяв відновити пасажирські перевезення по Дніпру керівник аграрної компанії «Нібулон» Олександр Вадатурський. Підприємство збиралося запустити експреси від Миколаєва до Києва через Чигирин, Черкаси, Канів. Але відновлення так і не відбулось – все закінчилось декількома прогулянковими рейсами.

Із 1996-го до 2011-го року будівля річкового вокзалу стояла пустою: вікна забиті дошками, купи сміття. В 2011р., коли приміщення передали у власність обласної ради, будівлю відремонтували за спонсорські гроші. За три з половиною мільйони гривень замінили аварійний дах, оздобили фасад та відремонтували приміщення всередині. На першому поверсі розмістили квиткові каси, кімнату матері й дитини, туалети. Міська рада, якій належить територія вокзалу, за 200 тисяч гривень реконструювала площу перед вокзалом. Але відновлення будівлі не сприяло розквіту річкового порту і пасажирського перевезення по Дніпру. В будівлі річкового вокзалу розмістили ресторани – один із них займає приміщення другого поверху вокзалу, другий – частину прилеглої території. А приватний пароплав «Герой Дубинда» катає пасажирів від вокзалу до черкаського мосту.

За 27 років пасажирські перевезення річками України скоротилися в 40 разів. Порівняно з 1990 роком сьогодні українці майже не користуються водним транспортом. Вважається, що річкові пасажирські перевезення не вигідні через великі витрати на паливе і ремонт суден. Зараз вартість квитка з Києва до Канева склала би близько 400 грн, що вдвічі дорожче, ніж автобусом, порахувало видання «Сьогодні». Причини такого становища, які озвучені спеціалістами різного рівня, що розуміються на цій проблемі:

1. На кожному рівні влади (місцева, обласна, державна) вважається, що відповідальність за становище, яке зараз існує і відсутність дій для його покращення знаходиться на іншому рівні.
2. Відсутність національного регулятора і зрозумілого тарифу, - в Україні ніхто не знає, якою є собівартість перевезення річкою.
3. Інфраструктура для обслуговування пасажирів по Дніпру (вокзали, причали, під'їзні шляхи, заклади сервісного обслуговування) – застаріла, а також замало сучасних кораблів.
4. Відсутність закону, який би регулював сферу внутрішнього водного транспорту. У 2018 році нардепи розробили [проект Закону](#) України «Про внутрішній водний транспорт», який має спростити правила ведення бізнесу на річках України. Також закон зменшує витрати українських судновласників, скасовує низку платежів, зборів і дозвільних документів, створює комфортні умови для інвесторів. Його ухвалення має зробити річкові перевезення конкурентними. Три роки тому законопроект внесли до парламенту, потім відкликали. Зараз депутати його доопрацьовують.
5. Інвестори не вкладають кошти у розвиток пасажирського перевезення по Дніпру через відсутність правового регулювання. Поки керівництво країни не встановить загальні правила – ніхто не реалізовуватиме жодні інфраструктурні проекти на українських річках.

Тож, на даний момент водними ресурсами Черкаській області з рекреаційно-туристичними цілями користуються тільки організатори та прихильники

активного туризму, а саме, сплаву по річках на катамаранах та байдарках. Деякі пропозиції таких турів представлені в Табл.

Таблиця

Пропозиції з активного водного туризму в Черкаській області

Організатор	ТУР	Кількість днів/ціна
«4 СТОРОНИ» - туроператор активного туризму, що працює на ринку з 2002 року. Компанія займається організацією активних турів і корпоративних командоутворюючих програм, https://pohod.org.ua/	«Сплав по Буцький каньйон р. Гірський Тікач + Скелелазіння»: <ul style="list-style-type: none"> – Рафтинг на річці Гірський Тікач – Скелелазіння – Екскурсія по Букський каньйон на річці Гірський Тікач – Огляд руїн першої ГЕС в Україні – Пікнік на природі 	2 дні; 1800грн/особу (Додаток)
«4 СТОРОНИ» - туроператор активного туризму	«Сплав по р. Гірський Тікач»: <ul style="list-style-type: none"> – Екскурсія по Буцький каньйон. – Переїзд до старту сплаву нижче каньйону. – Підготовка до сплаву. – Сплав по річці Гірський Тікач. – Пікнік на природі. 	1 день; 800 грн/особу
«Клуб Активного Відпочинку»; http://www.baidarki.com.ua/ (м. Харків)	«Дві річки: Рось і Дніпро, Корсунь-Шевченківський – Черкаси» <ul style="list-style-type: none"> – Початок сплаву на каяках поблизу м. Корсунь-Шевченківський – Ночівлі поблизу с. Набутів, с. Сахнівка, с. Тубільці, с. Михайлівка, с. Лозівка, с. Свидівок – Закінчення сплаву поблизу м Черкаси 	7 днів; 3500 грн

– «Клуб активного відпочинку», не дивлячись на те, що знаходиться в м. Харків, пропонує і інші водні маршрути (каяки, байдарки, катамарани) в Черкаській області:

- Рось і острова на Дніпрі, Корсунь-Шевченківський - Лозівка, 5 днів
- Чарівна Рось, Корсунь-Шевченківський - Михайлівка, 3 дні

- Знайомство з Россю, Корсунь-Шевченківський - Сахнівка, 2 дня
- Вируюча Рось (рафтинг), Хохітвінській поріг, 2 дня
- Один день на річці Рось (рафтинг), Хохітвінській поріг, 1 день

В м. Черкаси знайдено тільки пропозиції прокату байдарок [<http://baydarki-cherkassy.com.ua/>] від 1 до 10 годин.

Можливо, частина про річкові подорожі перейде в РОЗДІЛ 4 (додається приклад регулярних перевезень по Рейну в Німеччині з цінами)

Необхідність розвитку і модернізації інфраструктури

На жаль, інфраструктура Черкаського регіону переважно перебуває у незадовільному стані. Її сучасний стан у багатьох аспектах характеризується застарілістю та зношеністю. Відтак, інфраструктура області на даний момент не спроможна у повній мірі забезпечити задоволення потреб громадян та комфортні умови проживання. Однією з ключових проблем є незадовільний стан транспортної інфраструктури та недостатнє використання логістичного потенціалу регіону. Так, станом на 01.01.2020 із загальної протяжності доріг державного значення (1750,2 км): втратили несучу спроможність – 187 км; не відповідають нормативним показникам по рівності – 421,5 км; не відповідають сучасним нормативним вимогам із забезпечення безпеки руху і комфортності перевезень та мають деформації покриття – 877 км.

Рис. Стан автодоріг Черкащини на 01.01.2020р.

* побудовано автором за даними [<https://strategy2027-ck.gov.ua/>]

Також недостатньо облаштована дорожня інфраструктура (освітлення, знаки, розмітка).

Із загальної експлуатаційної довжини залізничних колій загального користування (649,5 км) електрифіковані лише 145 км (22,3%); зокрема неелектрифіковані залізничні під'їзди до міст Черкаси та Умань.

При наявності річкових портів, регулярні пасажирські перевезення річковим транспортом призупинено з 1996 року.

Крім того, при наявності аеропорту, повітряний транспорт в області також практично не функціонує (останній раз аеропорт приймав пасажирів з регулярних рейсів у 1995 році; протягом останніх років він приймав виключно чартерні рейси та використовувався для проведення фестивалів малої авіації, різних автошоу та виставкових заходів).

Проблемним питанням є низький рівень покриття Інтернет та стільникового зв'язку в сільській місцевості області.

Значна кількість закладів соціальної сфери (заклади освіти, охорони здоров'я, культури, спорту) потребують оновлення матеріально-технічної бази (будівництво нових, ремонт та реконструкція існуючих будівель та споруд, закупівля обладнання).

В сучасних умовах, актуальним є формування безбар'єрного середовища та інклюзивно-орієнтованого простору, з метою урахування потреб громадян з обмеженими фізичними можливостями.

Черкаська область має значний потенціал для розвитку туристичної діяльності: природно-кліматичний та історико-культурний потенціал, мальовничі ландшафти, привабливі туристичні маршрути, архітектурні пам'ятки, мережу територій та об'єктів природно-заповідного фонду, рекреаційні можливості. Але проблемним питанням залишається невідповідність рівня розвитку туристичної індустрії наявному потенціалу. На сьогодні в області кількість сучасних туристичних об'єктів з повним

комплексом забезпечення потреб туриста є невеликою; крім того, туристичні об'єкти не орієнтовані на інклюзивне середовище.

3.3 Географічна структура експорту та імпорту Черкаської області як джерело просування туристичного бренду

Для встановлення можливих шляхів просування туристичного бренду Черкащини розглянемо структуру зовнішньої торгівлі області. У 2019 р. зовнішньоторговельні операції з товарами проводились з партнерами із 138 країн світу. У структурі зовнішньої торгівлі товарами в Черкаській області у 2019 році експорт був вищим за імпорт (тобто сальдо було позитивне). А саме: обсяг експорту становив 863,6 млн дол. США, імпорту – 691,2 млн дол. США (сальдо +172,4 млн дол. США).

Загальний обсяг зовнішньої торгівлі товарами у січні-березні 2020 року становив 445,4 млн. дол. США, в тому числі експортні поставки – 217,1 млн. дол. США (темп росту (зменшення) до січня-березня 2019 року – 102,4%), імпортні поставки – 228,3 млн. дол. США (темп – 135,9%). Сальдо зовнішньої торгівлі негативне (-11,2 млн. дол. США).

Зовнішньоторговельні операції здійснювались підприємствами області із партнерами зі 112 країн світу.

Рис. Головні іноземні партнери у зовнішньоекономічній діяльності Черкаської області

Присутність іноземних партнерів в Черкаській області пов'язане і з іноземними інвестиціями в економіку. Обсяг залучених з початку інвестування в економіку області прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) станом на 31.12.2019 становив 357,2 млн.дол. США, що на 8,3% більше, ніж на початок 2019 року. Найбільші обсяги прямих інвестицій зосереджено на підприємствах промисловості – 292,5 млн.дол. США (81,9% загального обсягу), у т.ч. переробної – 290,2 млн.дол. США (81,2%).

На відмінність від загальноукраїнських показників зовнішньої торгівлі, а саме різниці між імпортом і експортом продукції (-5842,7 млн.дол у січні – серпні 2019 року), сальдо зовнішньої торгівлі Черкаської області є позитивним (57 млн.дол в той же період) (Табл.).

Таблиця

Зовнішня торгівля України і Черкаської області, млн. дол. США

	2018 рік	2019 рік	Січень-серпень 2019 року	Січень-серпень 2020 року

Україна	Експорт	47339,9	50060,3	33030,4	30842,9
	Імпорт	57141,0	60783,7	38873,1	33241,6
	Сальдо	-9801,1	60783,7	-5842,7	-2398,7
Черкаська область	Експорт	785,7	863,6	524,3	554,9
	Імпорт	500,0	691,2	467,4	441,8
	Сальдо	285,6	172,4	57,0	113,2

Зовнішні торгівельні відносини пов'язують Черкащину із багатьма країнами світу, головні з яких наведені в Табл. У січні – вересні 2020 р. обсяги експорту товарів Черкащини становили 621,8 млн.дол США. За темпами зростання експорту Черкащина посіла 3 місце серед областей України (107, 0%).

Таблиця

Географічна структура експорту та імпорту Черкаської області

Географічна структура експорту Черкаської області		Географічна структура імпорту Черкаської області	
Країни	Січень-серпень 2020 року	Країни	Січень-серпень 2020 року
Китай	17%	Словаччина	21,1%
Нідерланди	9,5%	Китай	14,1%
Індія	8,2%	Угорщина	8,5%
Іспанія	5,8%	Німеччина	7,5%
Німеччина	4,9%	Польща	6,8%
Білорусь	4,4%	Російська Федерація	4,9%
Єгипет	3,5%	Білорусь	4,2%

Італія	2,7%	Швеція	3,1%
Інші	44%	Інші	29,8%

Серед країн – партнерів найбільше експортувалися товари до Китаю (Рис.)

Рис. Географічна структура експорту Черкаської області

Також підприємства Черкащина пов'язані з багатьма державами, отримуючи ряд імпорتنих товарів. Ці зв'язки також можуть бути використані для просування туристичного бренду області (Рис.).

Рис. Географічна структура імпорту Черкаської області

Розглянемо сфери діяльності та структуру закордонних виробничих зв'язків деяких підприємств області.

ПрАТ "Уманьферммаш" (м. Умань)- лідер в області сільгоспмашинобудування України [<http://fermmash.com/corp/index.php/ru/lid-mash>]. Завод спеціалізується на випуску машин для переробки сільськогосподарської продукції, ґрунтообробної, бурякозбиральної техніки, транспортних засобів, а також обладнання для металургійної та гірничодобувної промисловості. ПрАТ "Уманьферммаш" проведена велика робота по відновленню сільськогосподарських підприємств в селах Гереженівка, Томашівка, Максимівка Уманського, Синиця Христинівського районів та в селах Ружинського району на Житомирщині, на базі яких було створено 7 агроцехів. *Відбудований і проведені капітальні ремонти виробничих приміщень, шкіл, клубів, фельдшерсько-акушерських пунктів, магазинів, доріг.* Газифіковано села Томашівка і Гереженівка Уманського району. Завод розвиває не тільки свою соціальну сферу, а й *інфраструктуру міста Умань*. За останні роки значна сума коштів направлена на розвиток міста. Практично кожен медичний та навчальний заклад отримує допомогу від уманських машинобудівників, *упорядковується місто, ремонтуються дороги, тротуари* і т.д .. Підприємство прибуткове (звіти про фінансову діяльність за 2019р. є у вільному доступі на сайті підприємства)

За 2019 рік поставка продукції підприємства на експорт складає 36997 тис.грн., що становить 32,6% загального обсягу реалізації. Основними покупцями продукції заводу є: *Росія, Казахстан, Молдова, Румунія*. По замовленню фірми з *Німеччини* виготовлялися ковші екскаваторів. З метою розширення ринку збуту своєї продукції в Україні і країнах – експортерах проводиться ряд заходів, а саме: адресна розсилка поштової реклами найбільш вірогідним великим споживачам – аграрним холдингам, іншим сільськогосподарським підприємствам, розміщення рекламної інформації в спеціалізованих виданнях, розміщення інформації про продукцію заводу на

власному сайті та інших торгових інтернет-площадках. Менеджери підприємства прикладають чимало зусиль по розширенню можливостей підприємства при відвантаженні продукції за кордон: отримано та відвантажено замовлення від підприємств *Ірану, Німеччини*, розпочато співпрацю з новим дилером *в Румунії*.

Таким чином, це підприємство є соціально орієнтованим і має кошти, які можуть бути залучені до просування і розвитку туризму в регіоні.

ПАТ «ТЕМП» (м Черкаси, <http://temp.com.ua/>), підприємство корпорації ТОВ "ГРУПА ВЕНЕТО"- одне з найстаріших промислових підприємств України, засноване в 1908 році. На даний момент, підприємство визнано лідером вітчизняного ринку в багатьох сферах:

- проектування і виробництва транспортної (логістичної) тари,
- каркасів для ліжок і механізмів трансформації для диванів,
- дитячих ігрових комплексів,
- вуличних тренажерів і майданчиків для Street Workout і Кроссфіт (CrossFit)

Підприємство ПАТ "ТЕМП" виготовляє професійне, якісне та надійне обладнання - вуличні тренажери і спортивні майданчики, зокрема, для STREET WORKOUT. Відправляє свою продукцію в *Угорщину і Німеччину*. Новинка від ПАТ "ТЕМП" (*продукція для туризму*)- спальний мішок на блискавці, вологозахисний. (Рис. або ДОДАТОК).

Таким чином, це підприємство має можливість розміщення логотипу Черкащини навіть на своїй продукції, яка напряду відноситься до активного туризму, що є дуже перспективним в даному регіоні.

СПАЛЬНИЙ МІШОК НА БЛИСКАВЦІ, ВОЛОГОЗАХИСНИЙ

ТЕМП

зручна, міцна двостороння косичка на блискавці забезпечує зручне застібання мішка як зсередини, так і ззовні

міцні зв'язки для додаткової фіксації

вологонепроникна тканина, стьобаний чохол

ремні з лямками для фіксації при скручуванні

легкий процес складання

фіксатори для шнурів

платка, що додатково захищає від проникнення холодного повітря крізь блискавку

- тканина простьобана з поліефірним волокном створює комфортну ізоляцію від холоду

- м'яка тканина підкладки забезпечує відчуття комфорту і зберігає тепло тіла

СКЛАД:
Тканина чохла: ханіна; парашутистська, вологонепроникна, 100% поліестер
Наповнювач: силіконоване поліефірне волокно

РОЗМІРИ СПАЛЬНОГО МІШКА:
Ширинка - 84см
Довжина з капюшоном - 232см
Вага - 3.1кг

ПІД "ТЕМП"
18018 м. Черкаси, вул. Гетьмана, 27
телефон: 0472 714520, 7145179
e-mail: temp@temp.com.ua
www.temp.com.ua

Машинобудівне підприємство «ЧеркасиЕлеваторМаш» з середини шістдесятих років виробляє обладнання для післязбиральної переробки зерна, яке встановлено на понад 1000 підприємствах агропромислового комплексу Східної та Центральної Європи. **BRONTO (м. Черкаси)** - провідний виробник екструзійних систем, виробляє екструдери, маслопреси, обладнання для виготовлення біопалива та готові екструзійні лінії високої якості.

Клієнтами BRONTO є 2650 компаній по всьому світу, дилери BRONTO - це 22 країни на 5 континентах (Табл.).

Наприклад, в травні 2020 ЧеркасиЕлеваторМаш та офіційний представник BRONTO в Індії - компанії SASIL EXIM відправили нову партію екструдерів E-1000 для сої, а черговий контейнер відправлений офіційному дилеру BRONTO в Аргентині - компанії «Global eXtent». Екструдери E250-60 і E1500, охолоджувачі гранул, сепаратори гранул і лінії переробки ріпаку відправляються до Білорусі.

Закордонні представництва компанії «ЧеркасиЕлеваторМаш»
(BRONTO):

Аргентина, Уругвай, Парагвай, Болівія, Чилі	Сербія, Хорватія, Боснія, Македонія, Словенія, Чорногорія, Албанія	Угорщина	Італія
Єгипет	Румунія	Греція, Кіпр	Словаччина
Білорусь	Південно- Африканська Республіка	Бразилія, Перу	Кенія
Індія, Непал, Шрі- Ланка, Бангладеш	Таїланд і АСЕАН	Молдова	Об'єднане Королівство
Німеччина	Ірландія	Алжир	Пакистан

Карту розміщення Закордонних представництва компанії «ЧеркасиЕлеваторМаш» (BRONTO) представлено на Рис.

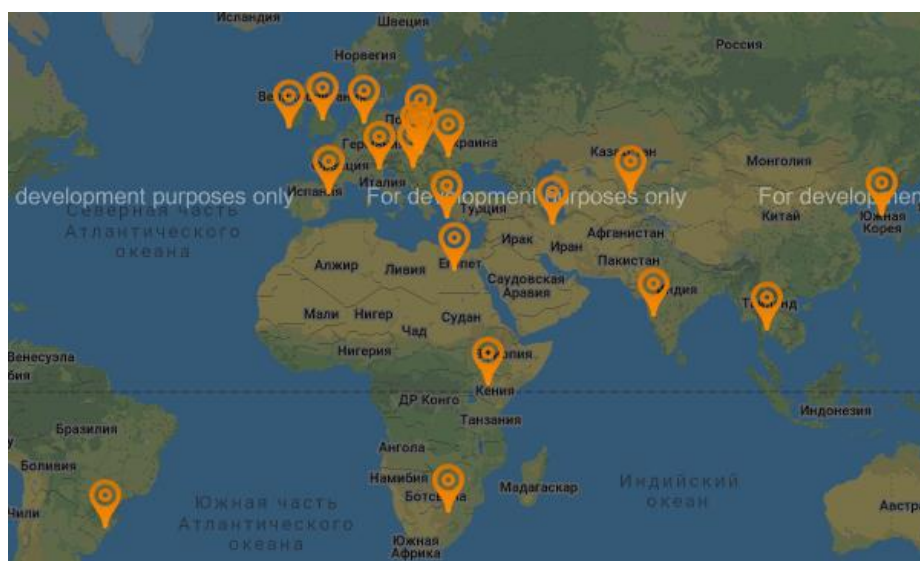

Рис. Географічна структура зовнішніх зв'язків компанії
«ЧеркасиЕлеваторМаш» (BRONTO)

Завод 000 «Оріон-Гласс» розташований в місті Шпола Черкаської області, випускає багатошарове безпечне скло триплекс і загартоване скло сталініт. Підприємство виготовляє понад три тисячі найменувань безпечного скла. ТОВ «Оріон-Гласс» пропонує для виготовлення склопакетів, які зараз широко застосовуються в будівництві, багатошарове безпечне скло

«триплекс» і «сталініт» як прозоре так і тоноване. У виробництві безпечного скла «триплекс» використовується імпортна плівка «**TROSIFOLL**» (Німеччина), а також «Дюпонт» (Франція).

Також партнерами **000 «Оріон-Гласс»** є:

- Австрійська компанія LISEC - світовий лідер в області розробки, виготовлення і постачання високо-технологічного устаткування для виробництва склопакетів і багатьох інших унікальних машин для промислової переробки листового скла. (www.lisec.com)
- ALU-PRO компанія-лідер в області виробництва профілів для склопакетів, яка виробляє понад 400 мільйонів метрів на рік. Має свою штаб-квартиру і основний завод у Noale (VE) і виробничі потужності в Данії, Польщі та Росії. (www.alupro.it)
- Ізраїльська компанія Dip-Tech, яка пропонує обробникам скла промислові цифрові принтери, цифрові керамічні чорнило і просту у використанні програму для обробки зображень (www.dip-tech.com)
- Концерн Trakya Cam Sanayii A.S входить до групи виробників флоат скла Sisecam - це провідна компанія плоского скла ринку Туреччини. Її головний офіс знаходиться в Стамбулі. Trakya Cam використовує останні технології у виробництві флоат скла (www.sisecam.com.tr)
- AGC Glass Europe, яка виробляє і переробляє листове скло для використання в будівництві. Штаб-квартира компанії, яка є європейським підрозділом AGC Glass - найбільшого світового виробника листового скла, знаходиться в Брюсселі (Бельгія) (www.agc-glass.eu).

Таким чином, закордонними партнерами **000 «Оріон-Гласс»** є підприємства Німеччини, Франції, Австрії, Ізраїлю, Туреччини, Бельгії. За домовленістю з керівництвом заводу їм можуть бути передані високої якості

туристичні буклети Черкащини, запропоновано не тільки відвідування українського підприємства із бізнес-метою, але й туристичні подорожі Черкащиною.

Кам'янський машинобудівний завод (Черкасская область, м.Кам'янка,) - промислове підприємство з виробництва шестерних насосів і текстильних машин. Ще в 1964 році заводом була отримана ліцензія від «BARMAG» (Німеччина) на виробництво ексклюзивних типів насосів. В даний час завод є провідним виробником насосного обладнання для різних галузей в Східній Європі. Сьогодні Кам'янський машинобудівний завод виробляє більше 50 найменувань насосів і має клієнтів по всьому світу. На сайті підприємства не вказано конкретні закордонні партнери, але Колектив заводу теж може бути залучений до просування туристичного бренду області як в Україні, так і за кордоном.

ТОВ «ВАМП» (м. Черкаси) [www.vamp.ua] - одне з найбільших підприємств України, що спеціалізуються на виробництві і торгівлі рідинами технічного призначення для автомобільної промисловості. ТОВ «ВАМП» зареєстровано в світовій базі підприємств-постачальників автомобільного концерну VW D & b Duns, є членом Голландського клубу "Privat Label". Ще одним досягненням компанії стало підписання ліцензійної угоди між ТОВ ВАМП і компанією БАСФ на виробництво антифризів з торговою маркою GLYSANTIN для поширення на українському ринку.

Сьогодні продукція компанії поставляється у більш ніж 50 країн світу (Рис.).

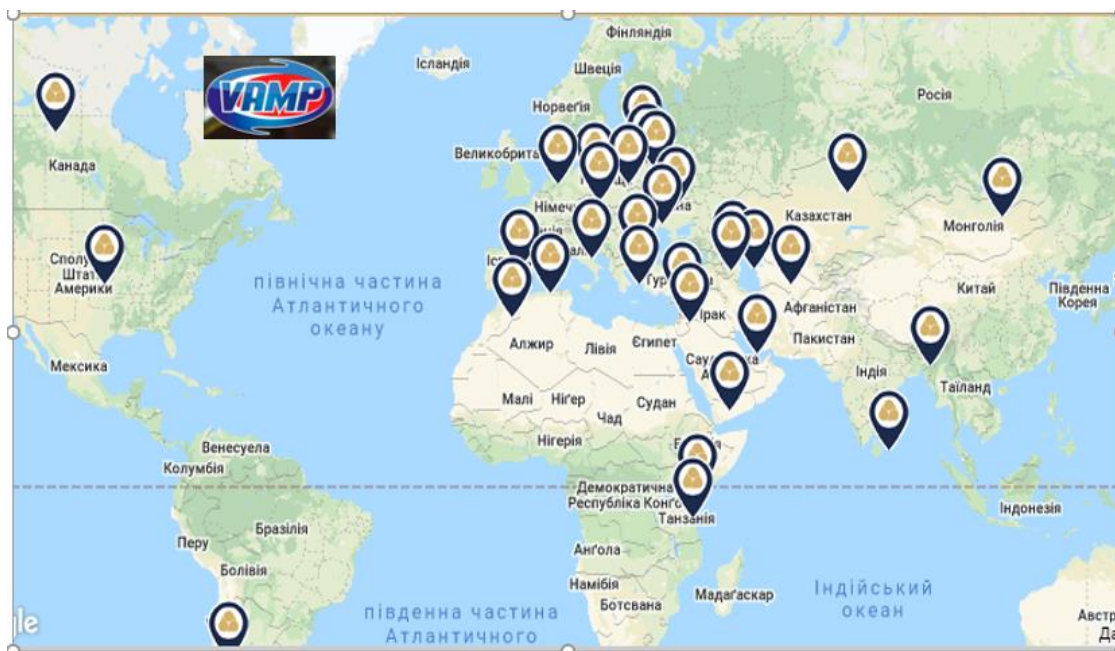

Рис. Географічна структура зовнішніх зв'язків компанії ТОВ «ВАМП» (м. Черкаси)

Країни, де присутні закордонні дилери компанії, представлені в табл.

Таблиця

Дилери компанії ТОВ «ВАМП» за кордоном

Іспанія	Греція	Монголія
Італія	Кіпр	Шрі Ланка
Чехія	Ізраїль	Бангладеш
Німеччина	Вірменія	Казахстан
Польща	Грузія	США
Нідерланди	Азербайджан	Канада
Болгарія	Туркменія	Чілі
Молдова	Бахрейн	Марокко
Білорусія	Ємен	Алжир
Литва		Кенія
Латвія		Танзанія

У зв'язку з перспективою розвитку внутрішнього туризму, пов'язаною з переорієнтацією, як споживачів, так і суб'єктів туристичної діяльності на внутрішній ринок, корисно звернути увагу на досить широкі виробничі зв'язки компанії «Вамп» всередині країни (Рис.)

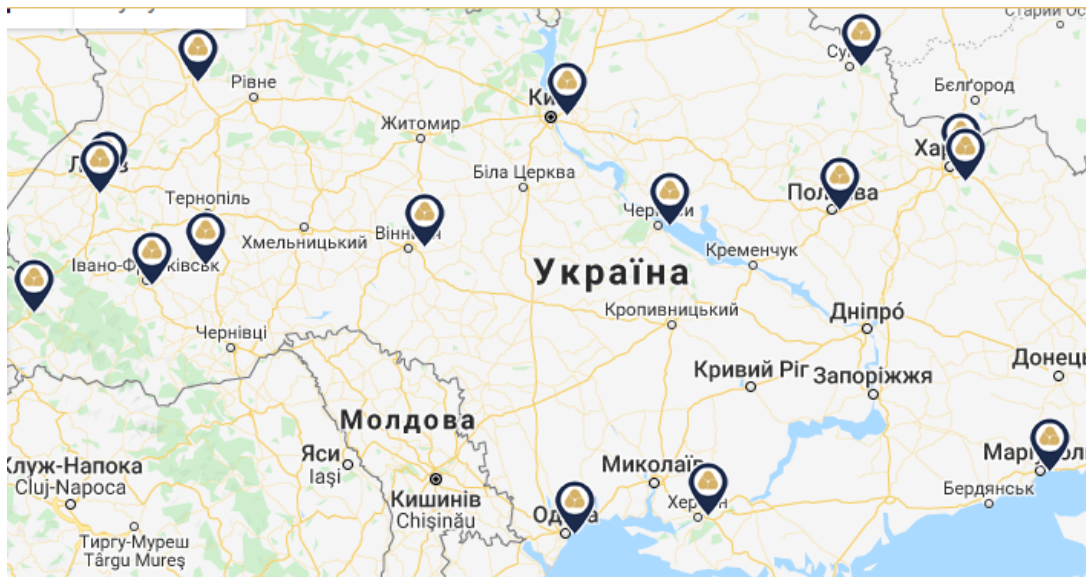

Рис. Дилері ТОВ «ВАМП» (м. Черкаси) в Україні

ТОВ "БАЗИС-ЧЕРКАСИ" є провідною фірмою з виробництва малогабаритних інкубаторів, які відомі в Україні та за її межами під торговою маркою "Квочка", і на сьогодні є одними з кращих інкубаторів на території СНД. Фірма "БАЗИС-ЧЕРКАСИ" забезпечує гарантійне і післягарантійне обслуговування своєї продукції. Овоскопи випускаються для поштучного і для групової перевірки яєць в торгових лотках по 30шт. без ручного, поштучного перекладання яєць. Дана продукція не має аналогів в Україні і за кордоном. Продукція під торговим знаком «Квочка», захищена патентами України, Росії та Білорусі. За індивідуальним замовленням підприємство виготовляє інкубатори для рептилій і плазунів, а так само для інкубування бджоломаток. Завдяки високим споживчим якостям і надійності, продукція підприємства користується постійним попитом як на внутрішньому ринку, так і за кордоном - в країнах СНД, ЄС, а також в країнах Африканського континенту і Близького Сходу.

Завод "Мегометр" (м. Умань) (сьогодні ПрАТ «Уманський завод« Мегометр »).

Понад 59 років підприємство займає чільне місце на ринку приладів (частотометр, амперметри, трансформатори, вольтметри і т.д.). До 1991 року

вироби з товарним знаком підприємства поставлялися більш ніж в 40 країн світу. На сьогодні частка експорту становить понад 50% від реалізації. Основними покупцями продукції заводу при поставках на експорт, є країни ближнього зарубіжжя і Прибалтики.

ТОВ «Черкаський завод МДФ» пропонує шліфованню деревно-стружкових плит (ДСП) власного виробництва. Підприємство входить в холдинг **«ВКМ Wood GROUP»**, який включає в себе ряд виробничих підприємств, що знаходяться в західній і центральній Україні. Продукція компанії експортується в Італію, Бельгію, Хорватію, Великобританію, Польщу, Словаччину, Болгарію, Румунію та інші країни.

ПРАТ «Технолог» Україна, м Умань входить до групи компаній «Лекхім». На сьогодні - це потужна сучасна високотехнологічна виробнича компанія, одна з провідних фармацевтичних компаній України по розробці, виробництву і продажу якісних і доступних лікарських препаратів.

Важливе місце в діяльності Групи компаній «Лекхім» займає зовнішньоекономічна діяльність.

За останні 5 років експорт Групи компаній виріс в 4,5 рази і на 2018 рік склав понад 185 млн. Грн. / Рік. Продукція групи компаній експортується в 25 країн світу. Продукція експортується в країни СНД, Європи, Близького Сходу, Південно-Східної Азії, Африки.

Компанія" Богдан Моторс " (м Черкаси) входить до складу корпорації «Богдан». Підприємство спеціалізується на виробництві автобусів марки "Богдан" і вантажних автомобілів Isuzu. "Черкаський Автобус" виробляє автобуси для міських, приміських, міжміських перевезень пасажирів. Також на заводі виготовляють спеціальні автобуси під мобільний рентгено-флюорографічний кабінет "Квант". Автобуси виготовляються з застосуванням агрегатів фірми ISUZU (Японія).

Таким чином, на території Черкаської області розташовані і успішно працюють досить багато підприємств, яких можливо залучити до популяризації і просуванню туристичного бренду регіону:

- Через використання логотипу Черкащини на продукції цих підприємств;
- Через розповсюдження буклетів, які вже виготовлені за ініціативою Департаменту регіонального розвитку, в тому числі, і англійською мовою;
- Через організацію туристичних рекламних подорожей Черкащиною для бізнес-партнерів черкаських підприємств.

Висновки до Розділу 3

РОЗДІЛ 4

4.1 Може бути новою туристичною аттракцією.

Журналісти Захар Колісніченко та Андрій Чернега зняли документальний фільм про села, які затопили через будівництво Кременчуцької ГЕС. Стрічка має назву «Перестройка». Так жителі деяких затоплених сіл символічно назвали своє переселення.

У фільмі зафіксовано історії людей, які були змушені переселитися з долини річки. У фільмі не піднімається тема екології, не робиться спроба дати відповідь на питання доцільності побудови ГЕС. Зібрано свідчення звичайних людей, а не науковців. Одному з таких героїв 99 років, їхні історії зникнуть, якщо їх не зафіксувати. Щоб знайти цих людей автори фільму безпосередньо їхали в села чи контактували з їхніми дітьми. Автори вже презентували стрічку в Тернополі, планують показати її в селах, де живуть переселенці з затопленої території. Також фільм залишать у Черкаському краєзнавчому музеї, адже матеріалів на цю тему в ньому майже немає. Стрічку створено за сприяння програми «Студії живої історії».

Дамба, міст через Дніпро - це візитівка міста, то, що бачить кожен турист, приїжджаючи в Черкаси. Але так було не завжди. Понад півстоліття тому Дніпро вшир досягав не більше 300 метрів, пронизаний численними

притоками, обтікав острівці, поділявся надвоє і знову з'єднувався. Саме такі зображення річки з висоти пташиного польоту можна побачити на старих картах (Рис.).

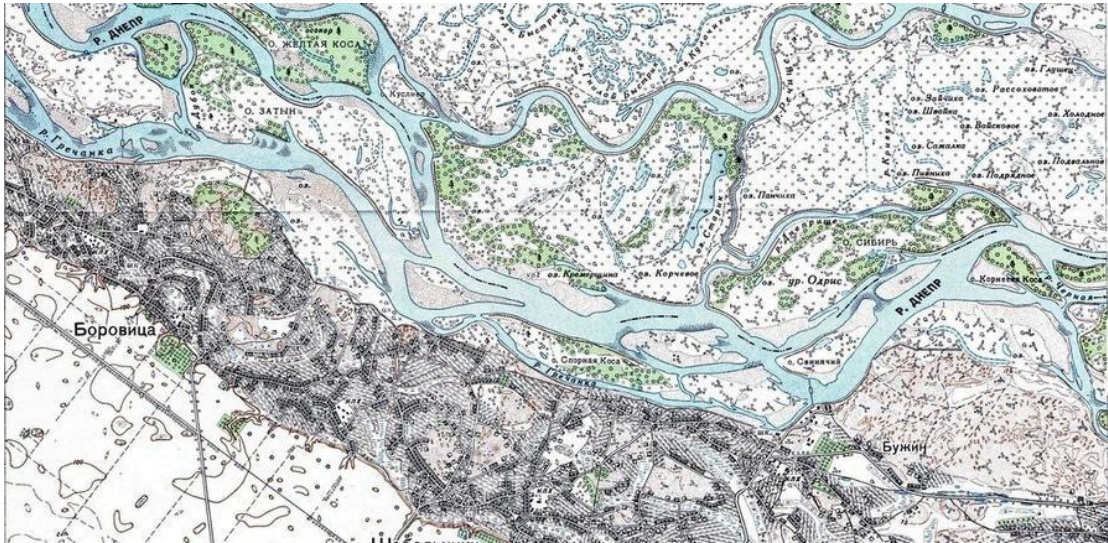

Рис. Карта Чигиринського району до затоплення

Джерело: <https://in.ck.ua/situacii/krasota-ili-beda-cherkasshchiny-posledstviya>

Нагадаємо, 25 березня 1954 року, Рада Міністрів СРСР затвердила постанову про будівництво Кременчуцької ГЕС на Дніпрі. До зони підтоплення, за різними даними, потрапляли більше 200 населених пунктів. Більш, ніж 130 тис. жителів мусили переселятися вище води. Дехто з них переїхав до інших областей, міст, сіл, а дехто будував нові села, власноручно руйнуючи свої домівки. У Черкаській області через будівництво Кременчуцького водосховища затопили близько 40 сіл, переважно Чигиринського району. І тільки в Чигиринському краєзнавчому музеї збереглися спогади простих людей, які пережили цю свою життєву катастрофу.

Тоді затопило будинки десятків тисяч мешканців. Але люди до останнього чинили спротив і відмовлялися покидати оселі, адже після голоду та війни тільки-но почали відроджувати господарства. Свідки й досі згадують ті часи з жалем у серці. Існує маса спогадів людей, які стали вимушеними переселенцями і історій про те, як вони живуть зараз, наприклад, на дамбі.

Села Большак, Сагунівка, Ломовате - 1956-му році мешканцям цих сіл роздали нові ділянки на височині, за чотири кілометри від Дніпра, і дали наказ будуватися. Затоплені села Стецівка, Шабельники, Андрусівка, Панське (тепер Панське - незвичайне поселення на Черкаській дамбі). Зникли також історично відомі острова: Богун, Королевец, Корчуватий і інші. За переказами очевидців в народному музеї с. Сагунівки створено макет, де кожна вулиця та хата позначені за часів існування сіл Ломовате та Сагунівка. А в спеціальній книзі можна знайти відомості про мешканців та відшукати їхні оселі на мапі. Створили і книгу спогадів вимушених переселенців.

Розповідають, що коли прийшла вода у березні 60 року, дивитись на це прийшли в основному жінки і діти, стояв великий плач, люди тужили, як могли. Через створення Кременчуцького водосховища на Черкащині затоплено було близько 30 сіл, в Україні під водою опинилися майже дві сотні населених пунктів.

Створення Кременчуцького водосховища значно погіршило стан екосистеми. Негативні зміни відбулися в іхтіофауні: частина риби мігрувала або взагалі зникла. Це осетрові, стерлядь, білизна, судак, чехоня та інші. У той же час збільшилася кількість риби, нетиповою для дніпровської середовища: плотва, карась, короп, риба-голка. Зникнення островів, де гніздилися птахи, призвело до міграції і зникнення куликів, деяких видів качок, мартинів ... Зате бачимо розвиток "морських тенденцій" - з'явилося більше бакланів. Ці птахи здатні пірнати на глибину до 6 метрів за рибою. Це також негативно впливає на її кількість у водоймі. Все в природі взаємопов'язано. Тому штучне зміна екосистеми негативно впливає не тільки на флору і фауну, а й на життя людей.

Кременчуцьке водосховище створили через нестачу джерел електроенергії. Тоді у новоствореній Черкаській області не було жодного, а заклади держпризначення в обласному центрі два роки освітлювали від дизельних генераторів. Тож партія вирішила в найкоротші терміни побудувати Кременчуцьку ГЕС. Науковець, завідувач кафедри археології

Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького Анатолій Морозов вважає, що територію затоплення можна було зменшити удвічі. Але у погоні за термінами та масштабами проектувальники знехтували такою можливістю, зекономили вартість за рахунок того, що не зробили дамби, і таким чином пустили під воду десятки тисяч дуже цінних сільськогосподарських земель.

Судячи з того, що територія Чорнобильської катастрофи привертає величезну кількість іноземних туристів, місця трагедій або катастроф дійсно можуть бути цікаві певним верствам суспільства. Таким місце в Черкаській області змогли б стати Кременчуцька ГЕС на Дніпрі, Кременчуцьке водосховище та Чигиринський район. Чорний туризм - прагнення людей відвідувати місця, що мають історичне значення і пов'язані з масовою загибеллю людей, трагедіями і катастрофами. В епоху комунікацій люди часто віддаляються від реальних об'єктів і знайомляться з їх репрезентацією в медіа. Можливо, це одна з причин популярності чорного туризму. Тюрми, місця масових розстрілів, концтабори, затонулі кораблі, місця ядерних катастроф, кладовища, стародавні місця публічних смертей і страт, - в місцях, відомих своєю трагічною історією, часто вже не бачиться людський вимір, відвідувачі не бачать за цією подією людських життів і сприймають як гру. Тому відвідування таких місць не тільки не лякає певну категорію людей, а навіть приваблює.

4. 2 Рекомендації щодо розміщення реклами на туристичному сайті dorogovkaz.com

Найефективніша реклама на сьогоднішній день - в мережі Інтернет. Рекомендується використання туристичного сайту [www.dorogovkaz.com], який є активним ресурсом, що постійно оновлюється.

Сайт dorogovkaz.com - туристичний путівник по Україні. Тут зібрана тільки тематична інформація, все, що пов'язано з відпочинком, курортами, цікавими для відвідування місцями. На сайті представлена повна інформація

про бази відпочинку, пансіонатах, готелях, санаторіях і дитячих таборах з прямими контактними телефонами і посиланнями на офіційні ресурси.

Цільова аудиторія - платоспроможні користувачі, яких цікавить відпочинок і туризм.

Відвідуваність. Завдяки захоплюючим авторським статтям і корисної інформації, розміщеної на сайті, щодня зростає відвідуваність.

Прийнятні ціни на розміщення реклами.

Оперативність. Рекламна інформація викладається на сайт або коригується протягом 1-3 робочих днів після оплати (крім вихідних та святкових днів).

Реклама на сайті завжди актуальна, інформація постійно оновлюється.

Туристичний сайт www.dorogovkaz.com відмінно індексується провідними пошуковими системами.

Простий і зручний інтерфейс.

Безкоштовне виготовлення рекламного банера.

Таблиця

Прайс лист на розміщення реклами на туристичному сайті

www.dorogovkaz.com

Розміщення реклами/період	3 місяці	Півроку	Рік
Стандартне розміщення реклами в рубриках	980	1100	1600
Розміщення наскрізного банера 175x154 пкс праворуч	2600	3800	6000
Розміщення наскрізного банера 165x300 пкс ліворуч	3000	4500	7000

Ціни вказані в гривні.

Наскрізний банер - банер, який відображається на всіх сторінках сайту.

Фіксована позиція в одній рубриці сайту - 400 грн / місяць.

Посилання на офіційний сайт - за додаткову плату.

Оформлення та розміщення реклами відбувається після надходження 100% передоплати протягом 1-3 робочих днів.

У вартість стандартного розміщення входить:

- виготовлення сторінки з оригінальним описом, фотографіями, цінами і прямими контактами;
- розміщення реклами в рубриках по тематиці.

Для оформлення реклами необхідні:

- загальна інформація про об'єкт (розташування, послуги, інфраструктура);
- фотографії (близько 20 штук);
- актуальні ціни;
- інформація про номери, харчуванні, водопостачанні, сезонності роботи;
- контактні телефони.

Також може бути використана необхідну інформацію з офіційного сайту об'єкта реклами.

Форми оплати:

- На розрахунковий рахунок в «ПриватБанку». Для уточнення реквізитів: e-mail або телефон.
- WebMoney. Щоб здійснити оплату в WMU, необхідно скористатися програмою Webmoney Keeper або онлайн-інтерфейсом Webmoney Keeper Light.

<https://strategy2027-ck.gov.ua/> Стратегія розвитку Черкаської області на період 2021-2027рр.

. Сараева И.Н. Государство и предпринимательство: проблемы взаимодействия (системно-институциональные аспекты) / И.Н. Сараева. – Одесса : Феникс, 2011. – 98 с.

21. Авдашева С.Б. Взаимодействие государства, бизнеса и общества: позитивная реинтеграция / С.Б. Авдашева, А.А. Аюзан, С.А. Афонцев ; ред.-сост. А.В. Золотов. – Москва : СПРОС, 2009 – 340 с.

22. Khan S.M., Maslyukivska O.P. Global Toolkit: “Public Private partnerships for the urban environment”. – UNDP Public-Private Partnerships for the Urban Environment Programme. – 2004. – 342 p

Про фільм про корабель **«Черкаси»** <https://www.facebook.com/1509389432616275/videos/378446833438929>

Драма «Черкаси» збрала понад 6 млн гривень за 2 тижні.

Через шість років після окупації Криму Росією на українські екрани вийшов фільм Тимура Ященко "Черкаси. Останній корабель в Криму". Він розповідає історію відчайдушного опору мінного тральщика "Черкаси" в озері Донузлав, команда якого до останнього відмовлялася здати корабель загарбникам і спустити український прапор. Прем'єру декілька разів переносили - спочатку фільм повинні були показати до Дня Незалежності в 2018 р., однак презентація відбулася на Одеському кінофестивалі в 2019 р., а у прокат картина вийшла тільки в кінці лютого 2020-го.

Картину "Сезон чудес" знімали в форматі кліпу в 1985 році в Черкасах. У зйомках брали участь Алла Пугачова, Борис Моїсеєв, Михайло Боярський. Одна зі сцен з Примадонною знімалася в черкаській школі №13. В кінці фільму в титрах знімальна група дякує жителів Черкас, які брали участь в зйомках.

Фільм "Дозвольте зліт" знімали в 1971 році на території черкаського аеропорту за участю знаменитого актора Анатолія Папанова. У картині можна добре розглянути, яким аеропорт був раніше, і помітити деякі частини міста. "Дозвольте зліт" називають першим радянським фільмом з "голлівудськими спецефектами".

Картину "Сміливого куля боїться" знімали в 1970 році на території дитячого піонертабору "Чайка" в Дахнівці. У масовці знімалися діти, які відпочивали в таборі, а в деяких епізодах - місцеві жителі. Роль німецького кухаря зіграв батько знаменитого модельєра Віктора Черкаського. Назвою фільму стала рядок з "Пісні сміливих", написаної в 1941 році. Друга назва фільму "Мишка приймає бій".

Зйомки мелодрами "Люблю. Чекаю. Лена" за мотивами повісті "Три слова" проходили в Черкасах в 1983 році. Ставив фільм відомий актор і режисер Сергій Никоненко. У картині можна побачити черкаські пляжі і Дніпро. А одна зі сцен знімалася в тодішньому ресторані "Рів'єра".

Пошукати сторінки Черкас на ФБ

ПЛАН ЗАХОДІВ

щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму

Розбудова сучасної туристичної інфраструктури

2021
вересень

Розробити Державну цільову програму з розвитку внутрішнього та в'їзного туризму "Мандруй Україною"

**2021-
2023**

Провести дослідження щодо змін та перспектив розвитку ринку туристичних послуг, вивчення існуючих цільових аудиторій

**2021-
2023**

Провести опитування внутрішніх та в'їзних туристів щодо їх подорожей для аналізу динаміки змін у наступні періоди

**2021-
2023**

Запровадити Єдиний туристичний реєстр — національну систему збору та аналізу туристичних даних

**2021-
2023**

Створити умови для розвитку конференц-індустрії, зокрема створити Державне конференц-бюро та активізувати співпрацю з регіональними конференц-бюро

**2021-
2022**

Створити і впровадити офіційний багатомовний туристичний портал

2022
січень

Розвивати туристично-інформаційні центри

**2021-
2023**

Розвивати і популяризувати в'їзний та внутрішній туризм в рамках проекту "Мандруй Україною"

**2021-
2023**

Реалізувати проект "Туристичні магніти України"

Міністерство культури та
інформаційної політики України

У ВИСНОВКИ: Концептуальна записка ООН

https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_covid-19_and_transforming_tourism_russian.pdf :

COVID-19 и перестройка

сектору туризму

Серпень 2020 р .

Зміцнення координації і
 партнерських зв'язків з метою
 перетворення туризму і
 досягнення цілей в
 сфері сталого

розвитку Як підкреслюється в звіті ЮНВТО-ПРООН «Туризм і цілі в галузі сталого розвитку: на шляху до 2030 року»

78. UNWTO and UNEP, Baseline Report on the Integration of Sustainable Consumption and Production Patterns into Tourism Policies, 2019, available at <https://doi.org/10.18111/9789284420605> .

79. UNWTO and UNEP, Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030, 2017.

80. Ibid.,

сектор туризму може внести свій вклад в досягнення всіх 17 цілей в області сталого розвитку. ще більш важливо те, що туристські компанії визнають, що узгодження бізнес-цілей з цілями в галузі сталого розвитку підвищує конкурентоспроможність, сприяючи екологічній стійкості та збільшуючи вагомість їх «соціальної ліцензії» на здійснення діяльності. Однак для досягнення таких цілей туристського сектору в майбутньому буде потрібно налагодити партнерські зв'язки на всіх рівнях - надійний підхід, що дозволяє всебічно задіяти уряд; забезпечити послідовну координацію по вертикалі між національними та місцевими органами влади; підвищити рівень координації між секторами, що надають підтримку туризму, включаючи повітряний, наземний і морський транспорт, торгівлю, природоохоронну діяльність, культуру, зайнятість і міцні партнерські зв'язки між державним і приватним секторами, - а в рамках політики і управління в сфері туризму звести в пріоритет благополуччя приймають общін

Додаток

Програма туру на два дні «Сплав по Буцькому каньйону р. Гірський Тікич + Скелелазіння»:

ДЕНЬ 1

08:00. Виїзд з Києва в с. Буки (200 км від Києва).

11:00. Приїзд на старт. Сніданок. Підготовка байдарок. Об'єднання в екіпажі. Інструктаж з правил безпеки і техніці управління байдарками і каяками. Всі

учасники одягають спасжилети. Обід-перекус запаковуються з собою в гермомішки.

11:00. Початок сплаву по річці Гірський Тікич на байдарках. Проходження порогів в с. Буки - в залежності від рівня води і складу групи. Або старт сплаву нижче основних порогів. Довжина сплаву 7-14 км, в залежності від погоди і рівня води. Перша частина сплаву пройде по Буцький каньйон серед високих стрімких скель. Далі річка тече серед мальовничих лугов, але виходи гранітних порід, перекази і шивери продовжують зустрічатися і за межами каньйону. На маршруті групу супроводжує гід. По дорозі робиться зупинка для обіду-перекусу.

Закінчення сплаву. Закидання в табір в Буках.

Установка наметів. Гаряча вечерея.

ДЕНЬ 2

09:00 Сніданок. Екскурсія по Буцький каньйон - руїни млину і першої в Україні гідроелектростанції, а також традиційне українське село Буки. Фотосесія на найкрасивіших оглядових майданчиках з видом на каньйон. Скелелазіння - проходження найпростіших скелелазні маршрутів Буцький каньйон, страховку забезпечують досвідчені інструктори-альпіністи. Або продовження сплаву по Гірський Тікич на байдарках.

14:00. Обід.

16:00. Виїзд до Києва.

19:00. Повернення до Києва.

У вартість включено:

- організація і проведення походу
- прокат байдарок і необхідного сплавної спорядження: спасжилета, весла, насоси, ремнабор, гермомешок
- скелелазіння
- послуги гідів-інструкторів з рафтингу і скелелазінню
- екскурсія по Букському каньйону
- харчування похідне (сніданок і вечеря - гарячі, готуємо на вогнищі, обід-перекус)
- забезпечення табірним спорядженням (тент від дощу, кухонне та вогнищеве спорядження і т.д.)
- прокат намету і килимка
- комплектація аптечки і ремнабор
- туристична страховка
- доставка спорядження до місця початку сплаву і вивіз назад.

Програма туру на один день «Сплав по р. Гірський Тікич»

ДЕНЬ 1

08:00. Збір групи на метро Теремки або біля офісу компанії. Виїзд в Буки, Черкаська обл. 180 км від Києва.

11:00. Прибуття в Буки. Сніданок-фуршет.

Екскурсія по Буцький каньйон. Оглядова екскурсія починається від колишнього ГЕС (тепер це просто гребля, яка утворює водоспад). Ми прогуляємося по березі вздовж каньйону, до місць, де скелі нависають над річкою, утворюючи «українські фіорди». Тут безліч місць прямо над стрімкими урвищами, щоб зробити яскраві фотографії та помилуватися неперевершеними краєвидами.

Переїзд до старту сплаву нижче каньйону. Підготовка до сплаву.

Сплав по річці Гірський Тікич. Старт сплаву у вузькій протоці, де можна зустріти водоплавних птахів. Плавний перехід в широку частину річки, де відкриваються мальовничі краєвиди. Рафтинг та активний відпочинок на річці.

Закінчення сплаву.

Пікнік на природі. Ароматний шашлик, плов, свіжі овочі.

Зворотний трансфер до Києва.

Програма туру на 7 днів «Дві річки: Рось і Дніпро, Корсунь-Шевченківський – Черкаси»

День 1:

7.00 Виїзд з Харкова на мікроавтобусі від станції метро "Холодна Гора" (для іногородніх груп - зустріч на ж / д вокзалі м. Харкова, для груп від 8-ми чоловік можливий виїзд з Києва, Дніпра, Полтави, Сум, Кременчука, Запоріжжя, Черкас)
13.00 Прибуття на річку Рось поблизу м Корсунь-Шевченківський, підготовка каяків, інструктаж. обід
14.00 Початок сплаву. Пливемо і насолоджуємося відкриваються красотами
19.00 Зупинка на нічліг поблизу с. Набутів
20.00 Установа табору, приготування вечері, відпочинок, рибалка
23.00 Відбій

День 2:

8.00 Підйом, приготування сніданку, збір табору
10.00 Вихід на маршрут
13.00 Зупинка на обід
14.00 Продовження сплаву
19.00 Зупинка на нічліг поблизу с. Сахнівка
20.00 Установа табору, приготування вечері, відпочинок, рибалка
23.00 Відбій

День 3:

8.00 Підйом, приготування сніданку, збір табору
10.00 Вихід на маршрут
13.00 Зупинка на обід
14.00 Продовження сплаву
19.00 Зупинка на нічліг поблизу с. Михайлівка
20.00 Установа табору, приготування вечері, відпочинок, рибалка
23.00 Відбій

День 4:

8.00 Підйом, приготування сніданку, збір табору
10.00 Вихід на маршрут. Виходимо в Дніпро
13.00 Зупинка на обід
14.00 Продовження сплаву між численними островами на Дніпрі
19.00 Зупинка на нічліг поблизу с. Тубільці
20.00 Установа табору, приготування вечері, відпочинок, рибалка
23.00 Відбій

День 5:

8.00 Підйом, приготування сніданку, збір табору
 10.00 Вихід на маршрут. Продовжуємо кататися між численними островами Дніпра
 13.00 Зупинка на обід
 14.00 Продовження сплаву між численними островами на Дніпрі
 19.00 Зупинка на нічліг поблизу с. Лозівок
 20.00 Установка табору, приготування вечері, відпочинок, рибалка
 23.00 Відбій

День 6:

8.00 Підйом, приготування сніданку, збір табору
 10.00 Вихід на маршрут. Продовжуємо сплав по Дніпру
 13.00 Зупинка на обід
 14.00 Продовження сплаву між численними островами на Дніпрі
 19.00 Зупинка на нічліг поблизу с. Свидівок
 20.00 Установка табору, приготування вечері, відпочинок, рибалка
 23.00 Відбій

День 7:

8.00 Підйом, приготування сніданку, збір табору
 10.00 Вихід на маршрут. Продовження сплаву по Дніпру
 13.00 Зупинка на обід
 14.00 Закінчення сплаву поблизу м Черкаси. Підготовка до від'їзду
 15.00 Виїзд до Харкова на мікроавтобусі
 21.00 Прибуття до Харкова

Наші знижки:

20% - для дітей у віці до 12 років, які подорожують у складі сім'ї
 10% - при наявності іменного свідоцтва "ACTIVECLUB" про проходження наших водних маршрутів (видається всім учасникам, які пройшли 3 сплаву протягом одного сезону)

У вартість сплаву входить:

- прокат нового спорядження для сплавів - байдарок / катамаранів / каяків, весел, гермомішки, спасжилет
- прокат наметів (на 2, 3 або 4 людини), котлів, вогнищевого спорядження
- супровід інструктора
- харчування
- збір / розбір байдарок і катамаранів
- розкладні стільці
- страхування
- комплектація аптечки і ремонтного набору

У вартість сплаву не входить:

- проїзд і доставка спорядження до старту і після закінчення маршруту на мікроавтобусі з Харкова (1600 грн. / Чол.) Або іншого міста (Київ, Дніпро, Полтава, Суми, Кременчук, Запоріжжя, Черкаси)
- оренда спальника і килимка (350 грн.)

Умови походу:

- неспішний сплав, навчання азам управління плавзасобами

Не рекомендується:

- брати участь в поході при захворюваннях серцево-судинної системи, людям, які потребують постійного нагляду лікаря, з протипоказаннями зайвого фізичного навантаження, людям зі слабкою нервовою системою.

Всі учасники сплаву несуть індивідуальну відповідальність за прийняття рішення про участь у турі і зобов'язуються виконувати всі вимоги інструкторів, пов'язані з технікою безпеки.

Інструктор має право змінювати графік проходження маршруту з міркувань безпеки, фізичної підготовленості групи, наявності вільних стоянок або через погодні умови.